

BOG ABRAHAMA, IZAKA I JAKOVA U MISLIMA BLAISEA PASCALA

Dorđević, Istok

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:189693>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-22**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)



SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA FILOZOFIJU

Istok Đorđević

**BOG ABRAHAMA, IZAKA I JAKOVA U MISLIMA BLAISEA
PASCALA**

Mentor: prof. dr. sc. Hrvoje Relja

Split, rujan 2024.

Sadržaj

Sažetak	1
Abstract	2
Uvod	3
1. Blaise Pascal	5
1.1 Jansenizam	6
1.2 Pascalovo obraćenje prema Isusu Kristu	7
2. Razlika između geometrijskog i tankoćutnog duha	9
3. Bijeda i veličina čovjeka	13
4. Oklada	18
5. Zašto je Bog otkriven i skriven	21
6. Dokazi Isusa Krista	24
6.1 Proročanstva	25
6.2 Čudesna	27
7. Bog vjere i filozofa	29
8. Ključ Pascalovih misli	32
Zaključak	36
Literatura	39

Bog Abrahama, Izaka i Jakova u mislima Blaisea Pascala

Sažetak

Blaise Pascal, kao proslavljeni matematičar, fizičar i izumitelj i jedan od najvećih genijalaca 17. st. doživljava duhovno obraćenje u vjeri prema Isusu Kristu u noći 23. studenoga 1654. godine. Taj događaj je ključna prekretnica u njegovu životu, izlazi iz svijeta znanosti i posljednjih sedam godina se posvećuje nauku Isusa Krista. U tome razdoblju nastaju fragmenti koji su naknadno posloženi i izdani pod imenom Pascalove Misli, koje su Pascalova filozofska kršćanska apologija putem koje se bori za vjeru u Krista do svojeg posljednjeg daha. Pascal izvodi dva duha u spoznaji čovjeka, jedan je geometrijski duh, a drugi tankočutni duh. Koristeći sve ljudske kapacitete u objedinjenosti ova dva duha vidi puninu čovjekove spoznaje kao objedinjenost zdravog razuma i čistog srca. Veličina i bijeda su stanja koja Pascalu služe da bi objasnio puni smisao ljudske naravi koja u sebi nosi prvotni grijeh, no i sjećanje na čistu prvotnu narav kojoj teži. Oklada upućuje na racionalnost kršćanske vjere, no također prodire do same srži čovjekove egzistencije. Skriveni i otkriveni Bog je poglavlje u kojemu Pascal tumači Božji pravedni odnos prema čovjeku, u kojem Bog gleda čovjekovu nutrinu srca po kojoj prosuđuje. Dokazima Isusa Krista Pascal se poziva na proročanstva koja su ispunjena u Isusu Kristu, i čudesa koja je Krist učinio. Ključ Pascalove filozofije je živi Bog vjere koji ne negira Boga filozofa već ga uključuje i nadilazi, time čovjekov um u svome poniznome odnosu prema Bogu postiže novi transcendentalni nivo u kojemu je moguće jedinstvo duše i tijela, ali samo po Duhu Isusa Krista.

Ključne riječi: Pascal, čovjek, duh, Isus Krist, Bog

God of Abraham, Isaac, and Jacob in the thoughts of Blaise Pascal

Abstract

Blaise Pascal, a renowned mathematician, physicist, inventor and one of the most brilliant minds of the 17th century, had a spiritual awakening which prompted a turn towards faith in Jesus Christ on the night of 23 November 1654. This event marks a crucial shift in the course of his life; Pascal left the world of science and spent the last 7 years of his life embracing the teachings of Jesus Christ. It is in this period of his life when the famous fragments were written which were subsequently arranged and published under the name Pascal's Thoughts (*Pensées*), a philosophical and Christian apology in which Pascal fights for faith in Christ until his dying breath. Pascal identifies two spirits in his understanding of a man, one is geometrical, and the other intuitive. By using all capacities of a man unified by said spirits, Pascal is able to perceive the entirety of the knowledge of man as a unification of both pure heart and a reasonable mind. Greatness and wretchedness are states which Pascal uses to elaborate on the full meaning of the human character which still possesses the original sin, as well as the memory of the initial pure character now strived for. The wager points to the rationality of the Christian religion, but it also delves into the core of human existence. The Hidden and the Revealed God is a chapter in which Pascal discusses God's just relationship with humans and reveals how God looks inside a human's heart before judging them. In proofs of Jesus Christ, Pascal refers to the prophecies which were fulfilled in Jesus Christ and to the miracles done by Christ. The key to Pascal's philosophy is a living God of faith who does not negate the God of philosophers, but includes and surpasses Him, resulting in a new transcendental level achieved by the human mind through its humble relationship with God in which a unity of body and soul is possible, but only by the means of the Spirit of Jesus Christ.

Key words: Pascal, human, spirit, Jesus Christ, God

Uvod

Bog Abrahama, Jakova i Izaka u mislima Blaisea Pascala je tema koja zasigurno izaziva posebnu pažnju. Proslavljeni fizičar i matematičar nakon obraćenja u noći s 23. na 24. studenoga 1654. postaje odlučan u naumu da podari svoj život Isusu Kristu, i posljedično tome započne pisati kršćansku filozofiju sa namjerom dokazivanja kako je kršćanski nauk jedini pravi put za egzistenciju svih ljudi. U prvom dijelu ovoga rada ćemo se upoznati sa životom i djelom samog Blaisea Pascala, a potom ćemo se upoznati s pokretom jansenizma kao kontroverznom duhovnom strujom 17. stoljeća unutar Katoličke Crkve, a koja je zasigurno imala značajan utjecaj na samoga Pascala i njegovo filozofsko stajalište, no ne i ključno. Ključan faktor Pascalove misli je zasigurno bila njegova osobna vjera koja mu je dala žar da originalno doprinese kršćanskoj filozofskoj misli općenito, unatoč tome što je naginjao jansenizmu i što mu je sestra bila zaređena u Port Royalu koji je bio jansenistički samostan, Pascala je napose vodila želja za istinom i obranom iste.

Drugi dio rada će se baviti pitanjima spoznaje u Pascalovoj filozofiji, usporedno ćemo istraživati dva glavna i jedina elementa u duhu ljudske spoznaje po Pascalu odnosno geometrijskim i tankoćutnim duhom. Vidjet ćemo koju važnost svaki od tih duhova ima te kakve prednosti i nedostatke imaju kao samostalni elementi. Ključni segment u ovom djelu je što Pascal iznosi tvrdnje kako samo s ova dva duha spoznaje zajedno čovjek može dostići potpunu spoznaju u svojoj mogućnosti. Zanimljivo je da se geometrijski i tankoćutni duh ne suprotstavljaju, već nadopunjuju u Pascalovoj filozofiji, tankoćutni koji je povezan za dubinu unutrašnjeg bića i geometrijski koji predstavlja širinu.

Nadalje, kao važan element u Pascalovoj filozofiji navode se dva stanja čovjeka, čovjekova bijeda i veličina. Da bi čovjek postigao najveću moguću samosvijest mora se poniziti i pokoriti pred Bogom i tada je u stanju upoznati svoju bijedu koja je usko povezana s grijehom prvih ljudi prema kršćanskim tvrdnjama, i zbog prvoga grijeha svi ljudi u sebi nose tu drugotnu narav, odnosno palu narav. Da bi čovjek dostigao ono za što je stvoren mora prepoznati svoga Otkupitelja i staviti ga na prvo mjesto u svome životu pa tada pomoću milosti Božje čovjek postaje dostojan te se upoznaje sa svojom veličinom, odnosno u njemu prevladava narav koja postoji još od vremena prije Adamovog grijeha.

Pascal u svojoj apologiji je zasigurno najpoznatiji po svojoj okladi. Sama oklada je racionalno usmjerena no postavlja pitanje egzistencijalnog karaktera. Pascal se kladi da Bog Abrahama, Jakova i Izaka postoji te da je dohvatljiv je po Isusu Kristu. Oklada nije dokaz za

Božje postojanje već ukazuje na to da je racionalno vjerovati u Boga, a iracionalno ne vjerovati. U kratkim crtama, kršćanski vjernik gubi neznatno u zemaljskim okvirima ako vjeruje u pravoga Boga, a kršćanski Bog ne postoji. S druge strane čovjek koji ne vjeruje u Boga po Isusu Kristu, a ima taj izbor, gubi sve ako Bog postoji. Skriveni i otkriveni Bog kršćanske vjere Pascalu predstavlja pravedan odnos Boga prema ljudima. I na ovome svijetu mora postojati pravde i ispravnog puta za čovjeka, stoga Bog sudi prema onome što je čovjeku u srcu. Ako čovjek ne traži Boga ili ide zlim putevima, Bog će mu ostati sakriven, dok oni ljudi koji u sebi pokazuju naznake da su djeca Božja po njegovim ispravnim putevima dobit će milost Božju i Bog će im se otkriti.

Dokazi Isusa Krista se baziraju na ispunjenim proroštvima Staroga zavjeta i čudesima Novoga zavjeta, no da bismo mogli ući u ta razmišljanja Pascal će prvotno objasniti ograničenja ljudskog razuma te uklopiti tankoćutni duh kao poveznicu sa srcem kako bi pojedinac mogao što kvalitetnije i potpunije pristupiti mogućnosti spoznaje ovih svijetlih dokaza, kako ih sam Pascal naziva. Bog filozofa i Bog vjere će nam pokazati koji su to načini kako doći do spoznaje Boga i ukazati razliku između ova dva načina. Osim toga što će nam biti objašnjeno koje nedostatke pruža spoznaja samo Boga filozofa, odnosno Boga strogo geometrijskog duha, bit će nam objašnjeno i koje su to mane u ljudima koje onemogućuju i priječe čovjekov susret sa Bogom vjere.

Napose, zadnje poglavlje ćemo predstaviti kao ključ Pascalove filozofije u kojemu ćemo razmotriti ljudski um u Pascalovom vidu čovjekova odnosa s Bogom, poglavlje će se također dotaknuti metafizičkog vida stvarnosti u kršćanskom pogledu, odnosno ukazat će se na odgovore koji se nude u pitanju svrhe ljudskog života i smisla ljudske egzistencije. Na samome kraju ćemo iznijeti zaključak, koji će kao što i priliči, svrsishodno dati konačno obilježje samome radu.

1. Blaise Pascal

Blaise Pascal je rođen u Francuskoj u Clermontu 19. VI. 1623. godine, umro je u dobi od 39 godina u Parizu 19. VIII. 1662. godine. Blaise je bio treće dijete Etienne Pascala i Antoinette Begon, a ostao je bez majke u dobi od samo tri godine. Otac je sam odgojio njega i njegove dvije sestre, Gilberte i Jacqueline.¹ Ugled i reputaciju je stekao kao genijalan i vrstan čovjek koji je ostavio velikog traga kao fizičar, matematičar, izumitelj i filozof. Od malih nogu je pokazivao sklonost prema matematici, poznato je da mu je otac u ranoj dobi poklonio primjerak Euklidovih *Elemenata*, što je bio prvi temelj Pascalova školovanja u matematici. U dobi od 14 godina s ocem je pohodio sastanke u kojima je upoznao tadašnja matematička, prirodosnanstvena i filozofska dostignuća.² Obrazovanje dječaka je bilo u potpunosti u rukama njegova oca, koji je prepoznao sposobnosti svoga sina i školovao ga na svoju ruku. Naravno takvo obrazovanje je imalo svoje nedostatke, mladi Blaise se zapravo nije upoznao s filozofijom, teologijom i velikim dijelom povijesti, no Pascal je upravo iz tog razloga bio originalan i apsolutno intelektualno neovisan. Tako je Pascal prvotno bio orijentiran prema prirodi, u toj orijentaciji je postao veliki matematičar, fizičar i inženjer.³ Već s 16 godina na jednom takvom sastanku prikazuje svoj rad koji se sastojao od niza teorema iz projektivne geometrije, dok mu je prvi objavljeni rad bio *Rasprava o konikama* godinu kasnije. Otac mu se bavio obračunima poreza i poznato je kako je Blaise Pascal za svoga oca sastavio prvi mehanički stroj za računanje 1645. godine, nazvanog Pascalina. Tokom svoga života izgradio je još pedesetak verzija ovog stroja, svaka iduća je naravno bila poboljšana verzija. Godine 1647. Pascal započinje mjerenje atmosferskog tlaka pomoću barometra i godinu kasnije otkriva sniženje tlaka u povećanju nadmorske visine, te donosi zaključak da se iznad atmosfere nalazi vakuum. Uvodi barometarsko mjerenje nadmorskih visina i otkriva načelo po kojemu radi hidraulična preša. Otkriva temeljni zakon hidrostatike 1653. godine koji je danas poznat pod nazivom Pascalov zakon. U proučavanju igara na sreću i svome radu *Geometrija slučajnosti* 1654. godine zasniva teoriju vjerojatnosti. Prije Leibniza izvodi prvo parcijalno integriranje 1659. godine. Također se bavio teorijom brojeva, infinitezimalnim računom i dr.⁴

¹ Usp., Clark Desmond, Stanford Encyclopedia of Philosophy, *Pascal and Human Existence* <https://plato.stanford.edu/entries/pascal/#PasHumExi> (Pristup: 1.4.)

² Usp., Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Pascal Blaise*, <https://www.enciklopedija.hr/clanak/pascal-blaise> (Pristup: 17.3. 2024)

³ Usp., Romano Guardini, *Pascal for Our Time*, Herder and Herder, New York, 1966, str. 22-23.

⁴ Usp., Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Pascal Blaise*.

1.1 Jansenizam

Jansenizam je kontroverzni pokret unutar Rimokatoličke Crkve koji je djelovao u 17. i 18 stoljeću uglavnom u Francuskoj, Niskim Zemljama i Italiji. Pokret je nastao iz teološkog problema pomirenja božanske milosti i ljudske slobode. Jansenizam se u Francuskoj povezivao s političkom teorijom galikanizma koja je zagovarala ograničenost papinskog autoriteta i moći.⁵ Ime pokreta je došlo od nizozemskog teologa C. Jansena. Jansenisti su na temelju izoštrenih tumačenja Augustinova nauka o Božjoj milosti i istočnom grijehu znatno umanjili važnost čovjekove slobodne volje, a djelovanje Božje milosti su jako isticali.⁶ Najveći protivnik Jansena i njegovih sljedbenika unutar Katoličke Crkve je bio isusovački red, te sukladno tome se napadaju i određena učenja i prakse povezane uglavnom s isusovačkim redom. Jansen i sljedbenici su izrazili protivljenje teolozima protureformacije, koji su kao odgovor reformaciji i doktrinama milosti koje su definirali protestanti Martin Luther i John Calvin naglasili ljudsku odgovornost pogledu spasenja. Po jansenistima na taj način se Katolička Crkva dovodila u vezu s herezom pelagijanizma iz 5. stoljeća, čije učenje kaže da čovječanstvo može postići spasenje bez božanske pomoći. Jansenovo učenje naglašava štetu koju je prouzročio istočni grijeh cjelokupnoj ljudskoj prirodi, zbog tog iskonskog pada nužno je potrebna Božja milost za spasenje. Uzvisuje se svemoćni karakter milosti koju je Krist Otkupitelj stavio ljudima na raspolaganje, a sama ta milost je jedino sredstvo pomoću kojeg se čovjek može vratiti istinskoj slobodi. Jansenizam također podržava augustinovske argumente koji kažu da je milost nužna za bilo koje dobro djelo. Jansenizam je u skladu s takvim pogledom na ljudsku narav uzimao i rigorozne poglede na sakramente pokore i pričesti te također na moralna pitanja.⁷

Jansenizam kao pokret se zalagao kako pravi kršćanin nema svoje mjesto u politici, a pogotovo ne netko iz svetih redova Crkve.⁸ Time je bila upućena jasna poruka redu isusovaca. U svojoj teološkoj polemici sa isusovcima, došlo je i do sukoba s Rimom pa su se tako unijeli i u političke rasprave; zbog kojih su također imali snažan i značajan utjecaj u razvoju političkih i društvenih događaja u zemlji. Središte pokreta je bio Port-Royal u blizini Versaillesa, koji je bio samostan cistercitskih redovnica. Port-Royal je oko sebe okupljao učenjake i pisce toga vremena poput B. Pascala, A. Arnaulda i drugih. Jansenizam je prvotno osuđen 1653. godine

⁵ Usp., The Editors of Encyclopaedia Britannica, *Jansenism*, <https://www.britannica.com/topic/Jansenism> (Pristup: 7.3. 2024)

⁶ Usp., Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Jansenizam*, <https://www.enciklopedija.hr/clanak/jansenizam> (Pristup: 17.3. 2024)

⁷ Usp., The Editors of Encyclopaedia Britannica, *Jansenism*.

⁸ Usp., Lucien Goldmann, *The Hidden God*, Routledge, New York, 2013, str. 114.

za vrijeme pape Inocenta X, kada su osuđene njegove teološke teze. Konačno ukidanje se dogodilo 1713. godine kada je papa Klement XI donio Bulu *Unigenitus*, a po kraljevu nalogu samostan Port-Royal je srušen. Jansenizam se održao u Nizozemskoj, gdje je u Utrechu 1724. godine osnovana jansenistička crkva, koja je danas poznata kao Utrechtska starokatolička unija.⁹

1.2 Pascalovo obraćenje prema Isusu Kristu

Pascalov zaokret u životu se pokazao kao radikalniji, naime u posljednjim godinama svoga života izlazi iz svijeta znanosti i ulazi u svijet vjere, jansenizam je imao značajnu ulogu u obraćenju Blaisea Pascala i njegove obitelji. Pascalov prvi susret s jansenizmom se dogodio kada su mu bile dvadeset i dvije godine, njegov otac se poskliznuo na ledu i teško ozlijedio bedro u siječnju 1646. godine. Nakon teške ozljede, braća Deschamps, koja su imale vještine liječenja u slučaju ozljede Pascalova oca, došla su živjeti u kućanstvo Pascalovih na tri mjeseca. Braća Deschamps su upoznali Pascala i njegovu obitelj sa strogim poštivanjem kršćanstva u vidu nadahnutog nizozemskog teologa Corneliusa Jansena. Jansen preporučuje kako se kršćani odreknu ponosa i požude zbog znanstvenih istraživanja i ljudskog znanja te kako je potrebno posvetiti se isključivo spoznaji Boga. Ponekad se ovaj susret s teologijom jansenizma opisuje kao Pascalovo prvo obraćenje, ipak malo je vjerojatno da je Pascal tada napravio konačan izbor o nevažnosti matematičkog i znanstvenog rada koji se može primijetiti u njegovu mišljenju 1650-ih godina.¹⁰ Iako ovo nije ostavilo dubok trag u Pascalu, ovaj dodir s jansenizmom je ostavio trag u njegovoj obitelji, pogotovu u životu njegove sestre Jacqueline na koju je to snažno utjecalo.¹¹ Nakon toga susreta, Jacqueline se u potpunosti predala Bogu te se zaredila 1653. godine.¹² Nakon smrti njihova oca, pismo koje je Blaise poslao svojoj sestri pokazuje njegovu njegovo vjersko stajalište prema tom događaju. Pismo je dugačko napisano hladnim matematičkim jezikom i upućuje kako je sam Pascal bio u svojevrsnoj krizi vjere. Konačni vrhunac krize se ujedno razrješava u večernjim događanjima 23. studenoga 1654., kada Pascal doživljava susret sa Živim Bogom, koji se pojavljuje kao stvarnost nad stvarnostima, različit od ljudi, različit od prirode. Pascalu se javlja nova razina postojanja, ona potpuno kršćanska, utemeljena novom stvarnošću, samim Bogom u objavi Isusa Krista. Pascal doživljava dubinski poziv na obraćenje na koji počinje odgovarati s odgovarajućom ozbiljnošću. Tako je Pascal u

⁹ Usp., Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Jansenizam*.

¹⁰ Usp., Clark Desmond, Stanford Encyclopedia of Philosophy, *Blaise Pascal*, <https://plato.stanford.edu/entries/pascal/> (pristup: 1.4)

¹¹ Usp., R. Guardini, *Pascal for Our Time*, str. 27-28.

¹² L. Goldmann, *The Hidden God*, str. 186.

svojoj 31. godini života započeo svoj obraćeni život pun gorljive predanosti koja ga je učinila jednim od „velikih kršćana“.¹³ Potrebno je znati kako skoro polovicu svoga života proveo u svakodnevnim bolovima, a u posljednjim godinama života je bio u nemogućnosti obavljati svoj uobičajeni posao.¹⁴ Kada je Pascal umro 1662., iza sebe je ostavio velik broj pisanih fragmenata različite duljine tekstova. Velika većina fragmenata sadrži varijetete tema koje, na izravan ili neizravan način, doprinose obrani kršćanske religije, odnosno filozofska apologija. U tim fragmentima nalazimo i mnoge argumente koji nam se izričito nude kao dokazi.¹⁵ Pascal nije bio učitelj, niti je imao učenika, zasigurno nije metodički vodič, već poticajna snaga velikog mislioca kome je um bio nadahnutom apsolutnom voljom za postizanje jasnoće. Kao filozof spada među umove kojima ne nedostaje originalnosti, drugim riječima onima kojima se ne nalazi sličan um. Pustio je sve probleme od sebe i stavio svoje srce u Božje ruke,¹⁶ i može se slobodno reći dojmom koji je stečen u iščitavanju njegova djela *Misli* da je izvjesno, kako je Pascal u potpunosti imao ujednačenu misao i vjeru.

¹³ Usp., R. Guardini, *Pascal for Our Time*, 28-29.

¹⁴ Usp., Isto, str. 14-15.

¹⁵ Usp., Charles M. Natoli, *Fire in the Dark, Essays on Pascal's Pensées and Provinciales*, University of Rochester Press, Rochester, New York, 2005, str. 69.

¹⁶ Usp., R. Guardini, *Pascal for Our Time*, str. 14-15.

2. Razlika između geometrijskog i tankoćutnog duha

Geometrijski i tankoćutni duh su od ključne važnosti u Pascalovoj filozofiji, na ova dva duha Pascal temelji svoju filozofiju i ova dva duha mu prožimaju cijelu filozofiju. Zbog ovolike važnosti prvi korak za razumijevanje apologetske obrane Boga Abrahama, Jakova i Izaka u Pascala moramo razumjeti interpretaciju i razliku između ova dva duha. U svojem djelu *Misli* Pascal jasno razrađuje primjenu ova dva duha, kroz njegove misli ćemo protumačiti ove temeljne postavke Pascalove filozofije.

„U prvog su načela opipljiva, ali su daleko od opće upotrebe, tako da ćemo nenaviknuti, teško na njih obratiti pažnju. Ali obratimo li je samo začas, potpuno ćemo sagledati načela; i trebalo bi imati duh posve nedorastao da bi se krivo sudilo o ovim načelima, jer su ona očita da nam teško mogu izmaći.“¹⁷ Jasno je kako Pascal upućuje na načela povezana sa geometrijskim duhom koja imaju primjenu u općem svijetu logike usko povezanim sa svijetom znanosti. S druge strane Pascal kaže „načela tankoćutnog duha, međutim nalaze se u općoj upotrebi i svima su pred očima. Nije potrebno napregnuti pažnju, niti se prisiljavati; to je samo pitanje dobra zapažanja.“¹⁸ Evidentno je kako Pascal prepoznaje tankoćutni duh kao nešto utkano u čovjeku, moglo bi se protumačiti kao intuicija čija načela pomažu kako čovjek ne bi skrenuo na krivi put, ta načela su vezana za čistoću srca odnosno savjest. „Svi bi geometričari, dakle, bili tankoćutni kada bi imali opažanje, jer oni ne sude pogrešno po načelima koja poznaju; a tankoćutni bi bili geometričari kada bi mogli prikloniti svoje gledanje načelima geometrije kojima nisu vični.“¹⁹ Jasno je kako Pascal već ima podjelu na temelju iskustva između ljudi u kojima dominira ili jedan ili drugi duh. Nadalje Pascal objašnjava razliku između ova dva duha i kaže: „stvar treba sagledati odjednom, jednim jedinim pogledom, a ne postepenim rasuđivanjem, barem do izvjesnog stupnja.“²⁰ Ukoliko se ova dva duha ne uravnoteže u ljudskoj spoznaji može doći do krivo napravljenih koraka u određenim situacijama, kako kaže Pascal: „Jer geometričari hoće da postupaju geometrijski u tankoćutnim stvarima, pa ispadaju smiješni kada žele započeti s definicijama a zatim sa načelima, što nije način kako treba postupati u ovoj vrsti rasuđivanja.“²¹ Jasno je da ponekad određene osobine u čovjeka dominiraju, no Pascal ovdje hoće reći kako u određenima situacijama preizraženi geometričari stavljaju naučena pravila ispred intuicije ljudskog srca i tako ponekad naprave

¹⁷ Blaise Pascal, *Misli*, Zora, Zagreb, 1969, str. 23. Br. 1. prema Braunschicgovu izdanju.

¹⁸ Isto, str. 23-24. Br. 1.

¹⁹ Isto, str. 24. Br. 1.

²⁰ Isto, str. 24. Br. 1.

²¹ Isto, str. 24. Br. 1.

grešku u prvim koracima spoznaje određene situacije. „Tankočutni duhovi, naprotiv, navikli su suditi iz prvog pogleda, pa kad im se predoče iskazi koje potpuno ne razumiju, jer da bismo u njih ušli treba proći kroz neplodne definicije što ih nisu navikli gledati tako u pojedinostima, oni se začude da im se to zgadi, pa se od toga odvrte.“²² Strogo tankočutni ljudi rade grešku što ne idu dalje u svome učenju, jer može se doći do situacije koja je njima skroz nepoznata, i tada oni rade grešku jer ne ostvaruju svoj potencijal koji imaju u svome razumu. „Ali neispravni duhovi nisu nikada ni tankočutni niti geometrijski. Geometričari koji su samo geometričari, ispravna su duha, ali samo onda kad im se sve objasni definicijama i načelima. Inače su neispravni i nepodnošljivi, jer su ispravni samo kad su im se načela sasvim razjasnila.“²³ Pascal hoće reći kako im je ostvariva mogućnost spoznaje, no samo na potpuno geometrijski način. „A tankočutni koji su samo tankočutni, nemaju strpljenja da siđu do prvih načela spekulacije i mašte koja oni nisu nikada vidjeli u svijetu i posve su izvan uobičajenog.“²⁴ Možemo primijetiti kako pogled kroz samo jedan duh zapravo ograničava pojedinca u spoznaji, zbog toga što pojedinac ne uzima najširi ili najdublji mogući kut gledanja, no dominacija jednog duha ne čini pojedinčevu spoznaju neispravnom već nepotpunom.

Nakon što su utvrđene ove dvije strane duha ljudske spoznaje Pascal objašnjava njihove prednosti i nedostatke u pojedinačnom smislu. „Dvije su dakle vrsti duha: jedan prodire živo i duboko u posljedice načela, i to je duh izravnosti; drugi shvaća veliki broj načela ne brkajući ih, i to je duh geometrije. Jedno je snaga i izravnost duha, drugo je širina duha. Jedan može biti bez drugoga, jer duh može biti jak i uzak, a može biti širok i slab“²⁵ Pascal prepoznaje logičare kao najsavršeniji tip geometrijskog duha, oni sve izvode po strogom redu uz obvezu jasnoće. U tankočutnom duhu nalazi intuitivce, kojima je smisao prepustiti se vodstvu svoga razbora, ukusa i srca.²⁶ Pascal ipak napominje kako su to dvije strane jedne medalje, jer ove dvije strane se savršeno upotpunjuju u njegovoj filozofiji. „Geometrija, tankočutnost. – Prava se rječitost ruga rječitosti, pravo se čudoređe ruga čudoređu; to znači, čudoređe suda ruga se čudoređu duha – koje je bez pravila.“²⁷ Ne samo da se upotpunjuju već se ukazuje na to da u uzroku ima posljedica, a u posljedici uzroka. „Jer sudu pripada osjećaj, kao što znanost pripada duhu. Tankočutnost je sastavni dio suda, a geometrija duha.“²⁸ Pascal ističe da se čovjek nalazi u

²² Isto, str. 24-25, Br. 1.

²³ Isto 6, str. 25, Br. 1.

²⁴ Isto, str. 25, Br. 1.

²⁵ Isto, str. 25-26, Br. 2.

²⁶ Usp., Blaise Pascal, *Misli*, str. 26.

²⁷ Blaise Pascal, *Misli*, str. 26. br. 4.

²⁸ Isto, Str. 26. Br.4.)

konstantom procesu otkrivanja i odbacivanja starih teza koje više ne služe, a to trebalo poslužiti kao podsjetnik da postoje neotkriveni prirodni zakoni koje za čovjeka nisu očevidne. S obzirom na to da je čovjek ograničen u svojoj spoznaji naravnog, upitno je kako će se nositi, odnosno ne može se nositi sa spoznajom nadnaravnog, jer sama priroda u sebi skriva tajne koje još nisu dokučene. Čovjeku je potrebno usmjerenje izvana i prema Pascalu nije dovoljno da je spoznaja jedino iznutra u obliku umne spoznaje. U sklopu toga navodi tankočutni duh koji u sebi nosi oznake koje bi trebale nadopuniti geometrijski duh, i obrnuto.²⁹

Nadalje ćemo vidjeti kako nas Pascal upućuje na primjenu, razvitak i očuvanje našega duha. Pascal kroz ova dva duha nije podvojio ljudski duh već nasuprot tome, ova dva duha se ujedinjaju u spoznajni duh u njegovoj filozofiji. „Kako se kvare duh tako se i kvare osjećaj“³⁰ jer u jedinstvenome duhu se nalaze i osjećaji i ono što prethodi osjećajima. Pascal daje veliku važnost riječima, a napose biranju riječi i sugovornika zbog utjecaja na ljudsko biće koje se događa u razgovorima. „Duh i osjećaj se razvijaju u razgovorima. Duh i osjećaj se kvare u razgovorima. Tako ga dobri razgovori razvijaju, a zli kvare.“³¹ Čovjek lako donese krivi odabir društva kvareći tako svoje dostojanstvo i upadajući u neku vrstu kolotečine. „Važno je dakle iznad svega znati birati da bismo ga razvijali a ne kvarili. Ovaj izbor ne možemo učiniti ako ga već nismo razvili a ne pokvarili. Tako se zatvara krug, i sretni su oni koji nađu izlaz“³² Bogatstvo duha nam zapravo omogućuje ispravan izbor i veliku mogućnost raspoznavanja. „Što više duha imamo, više shvaćamo da ima osebjunih ljudi. Obični ljudi ne vide razliku među ljudima“³³ U sljedećem fragmentu jasno pokazuje kako je potrebno pristupiti ljudima u kojima prevladava osobina jednostranog pogleda, odnosno ukazati im kako postoji i druga strana istine. Kako Pascal kaže: „Treba zapaziti s koje strane pojedinac promatra stvar jer s tog gledišta izgleda istinita, u drugom koraku potrebno mu je priznati tu istinu, ali mu otkrij drugu stranu pogleda. To će ga zadovoljiti jer shvaća kako nije prevaren, već nije pogledao stvar sa svih strana. Čovjek jednostavno ne voli biti prevaren.“³⁴ „Redovito nas bolje uvjeravaju razlozi što smo ih sami pronašli, negoli oni razlozi što su nam došli od drugih.“³⁵ Tankočutni duh je mudrost koja je dublja, u odnosu na geometrijski je kao metafizički doseg naspram razumskoga, no bez geometrijskog duha ne bismo mogli umno pojmiti spoznavanje, stoga je u pogledu

²⁹ Usp., Kristina Radman-Livaja, *Osnove Pascalove filozofske misli*, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2022, str. 34-35.

³⁰ B. Pascal, *Misli*, str. 27. Br. 5.

³¹ Isto, str. 28. Br. 5.

³² Isto, str. 28. Br. 5.

³³ Isto, str. 28. Br. 7.

³⁴ Isto, str. 28-29. Br. 9.

³⁵ Isto, str. 29. Br. 10.

spoznaje potrebno koristiti oba oka vida spoznaje. Čovjek nije samo na razini geometrijskog duha, već može biti u objedinjenoj razini čistoga srca i zdrava razuma.

3. Bijeda i veličina čovjeka

Nakon što smo se upoznali s tankočutnim i geometrijskim duhom, dolazimo do bijede i veličine kod čovjeka koje isto tako imaju vrlo značajnu ulogu apologetske naravi u Pascalovoj filozofiji. Ove dvije strane čovjeka su jednim dijelom upućene kao kritika Pascalovim suvremenicima koji su u to vrijeme Bogu oduzeli ulogu i značaj, te ga sveli samo na uzrok.³⁶ Jasno se pokazuje njegovo stajalište prema Descartesu kada kaže: „On bi se u cijeloj svojoj filozofiji bio veoma rado riješio Boga. Ali se nije mogao suzdržati a da mu ne dopusti, da je prstom zvrncuo te stavio svijet u pokret. Nakon toga Bog mu više nije potreban.“³⁷ Budući da je glavna uloga Pascalova djela *Misli* apologetske naravi, odnosno racionalna obrana kršćanstva, gdje Pascal uzima jasno stajalište kako je, unatoč ljudskom napretku, potrebno ostaviti prostora za Boga u ljudskom životu. Pascal se ne slaže s racionalistima koji ne priznaju mogućnost čovjekova iskustva misterija odnosno odbacuju pojam nadnaravnoga, stoga Pascal čvrsto kritizira ljudsku ideju koja tvrdi da čovjek može postići spoznaju bez Boga.³⁸ Iako je Descartes vjerovao u Boga, a njegov najvažniji i najvjerniji učenik Malebranche je bio svećenik, Bog filozofa kartezijanske filozofije nema stvarni odnos prema čovjeku, već intervenira u racionalni mehanizam svijeta u samom početku nastajanja kako bi ga održao pokrenutog. Ovo proizvoljno stvaranje vječne istine Pascal potpuno ignorira, također se protivi svim drugim načelima kartezijanskog racionalizma. Pascal je bio u pravu što se tiče njegovog stajališta, to pokazuje primjer Malenbranchea, koji pedeset godina nakon smrti svoga učitelja ukida ovu funkciju kartezijanskog božanstva, jer za njega ideja reda dolazi prije samoga stvaranja svijeta, i ta ideja je nužno istovjetna samoj Božjoj volji. Malenbranche zadržava čuda u slučaju kada se događaj ne može racionalno objasniti, dok je sama milost uklopljena u racionalni sustav neposrednih uzroka.³⁹ Pascal kritizira Montaignea i navodi kako su Montaigneovi nedostaci veliki, najviše mu zamjera njegovo mišljenje o samoubojstvu i smrti. Prema Pascalu ovaj ne navodi na pobožnost i uljeva bezbrižnost u pogledu spasenja isključujući strah i kajanje. Mišljenja je kako Montaigne gaji pogansko mišljenje o smrti i kako čitatelje odvraća od prave pobožnosti. Jer bi takvo razmišljanje prema Pascalu značilo napustiti svaku pobožnost, ako Montaigne ne bi htio bar kršćanski umrijeti. A Montaigne prema cijeloj svojoj knjizi kani umrijeti kukavno i mlitavo, što se odnosi na Montaignevu knjigu *Traktat o mudrosti*.⁴⁰ „Ono što je u Montaigneu dobro

³⁶ Usp., Kristina Radman-Livaja, *Osnove Pascalove filozofske misli*, str. 23.

³⁷ B. Pascal, *Misli*, str. 57. Br. 77.

³⁸ Usp., K. Radman-Livaja, *Osnove Pascalove filozofske misli*, str. 23.

³⁹ Usp., L. Goldmann, *The Hidden God*, str. 29 – 30.

⁴⁰ Usp., B. Pascal, *Misli*, str. 47. Br. 63.

može se na težak način steći. Ono što je zlo, pod time razumijevamo ono izvan ćudoređa, moglo bi se začas ispraviti upozorivši ga da suviše priča i da previše o sebi govori.“⁴¹

Može se reći kako je ovaj dio Pascalove filozofije povezan s etikom, i taj etički dio se bazira također na kritici stoičke i epikurejske filozofske škole. Kako Pascal jasno pokazuje, pogreška stoika i epikurejaca je bila krajnost u odabiru jednog od ova dva elementa i prema tome ove dvije škole rade grešku kada smatraju veličinu i niskost čovjeka kao dva nepomirljiva elementa. Navodi se kako je ova kritika također bila paralelna prema dogmatizmu i skepticizmu na epistemološkom planu.⁴² „Nitko drugi nije spoznao da je čovjek najodličnije stvorenje. Jedni, koji su dobro spoznali stvarnost njegove odlučnosti, uzeše za podlost i nezahvalnost nisko mišljenje što ih ljudi prirodno imaju o sebi. A drugi koji su dobro spoznali koliko je ova niskost stvarna, uzeše u oholu sprdnju one osjećaje veličine koji su također čovjeku prirodni“⁴³ Kroz ovaj fragment Pascal ukazuje na paradoks koji se pokazuje kada se ide u krajnost niskosti ili veličine, naime automatski se negira suprotnost.

„Podignite svoje oči k Bogu, vele jedni; vidite onog kome ste slični i koji vas je stvorio da mu se klanjate. Možete mu postati slični; mudrost će vas s njim izjednačiti ako krenete njezinim tragom. Dignite glave slobodni ljudi, kaže Epiktet. A drugi mu kažu: obori oči prema zemlji, kukavni crve, i pogledaj životinje svoje drugove.“⁴⁴

Vidimo kako stoici ukazuju na veličinu i kako se pretjeruje u jednakosti s Bogom, dok epikurejci pretjeruju u pogledu niskosti i izjednačuju se s životinjama. „Što će onda biti sa čovjekom? Hoće li biti ravan Bogu ili životinji?“⁴⁵ Postavlja se pitanje, postoji li odgovor koji zadovoljava pitanje ljudske egzistencije? Čovjeku je opasno predočiti kako je ravnopravan životinji, a da ne zna svoju veličinu, isto tako ne smije mu se jasno predočiti veličina, a da mu se istovremeno ne otkrije i njegova niskost. Najgora solucija je ako čovjek ostane u neznanju jednoga i drugoga.⁴⁶ Naizgled kontradiktorna situacija, no Pascal upućuje ljudske vrline skromnosti i dostojanstva. „Ne smije čovjek držati da je ravan zvijerima, ni anđelima. Ne smije to ne znati, već mora znati jedno i drugo.“⁴⁷ Ovaj paradoks je prema Pascalu jedini ispravan oblik za izražavanje filozofije, koja istinu vidi u poruci da je čovjek paradoksalno stvorenje koje je i veliko i malo, i jako i slabo. Čovjek je velik i jak jer ne odustaje od potrage za čistom

⁴¹ Blaise Pascal, *Misli*, str. 48. Br. 65.

⁴² Usp., L. Goldmann, *The Hidden God*, str. 261 – 262.

⁴³ B. Pascal, *Misli*, str. 180. Br. 431.

⁴⁴ Isto, str. 180. Br. 431.

⁴⁵ Isto, str. 181. Br. 431.

⁴⁶ Usp., Blaise Pascal, *Misli*, str. 172. Br. 418.

⁴⁷ Blaise Pascal, *Misli*, str. 172. Br. 418.

dobrotom i istinom koje su izvorno nepomiješane s niskim stvarima; čovjek je malen i slab jer se svojim snagama tim vrijednostima nikada ne može približiti, a još manje to postići.⁴⁸ Filozofi su grijeshili prema Pascalu i oni koji su samo veličali čovjeka i oni koji su ga spuštali samo na razinu prirode, potrebna je poniznost iz pokore da bismo došli do milosti veličine.⁴⁹

„Samo dvije stvari mogu objasniti čovjeku njegovu cjelokupnu narav: nagon i iskustvo“⁵⁰. Onaj istinski ljudski nagon je težnja za dobrom, kao uspomena na našu prvotnu bezgrešnu narav. Iskustvo je spoznaja naše bijede i povijesnoga pada u grijeh.⁵¹ Pascal istočni grijeh smatra filozofskom kategorijom, jer ako nismo pali od čega bi nas Bog bio otkupio. Prvi grijeh je jednostavno okosnica cjelokupnog kršćanskog prikaza stvari, i grijeh nas čini nedostojnima. Da bismo razumjeli bijedu čovjekovu kod Pascala moramo uzeti istočni grijeh kao neizostavni dio Pascalove filozofije koji također objašnjava zašto je Bog skriven od čovječanstva, zbog toga nam je prijeko potreban nauk Crkve.⁵² „Ona dakle uči ljude ovim dvjema istinama: postoji Bog koga ljudi mogu doseći, postoji i pokvarenost u naravi koja ih čini toga nedostojnim. Jednako je važno da ljudi spoznaju jedno i drugo, a jednako je opasno ako čovjek spozna Boga a ne spozna svoju bijedu, i ako spozna svoju bijedu a ne spozna Otkupitelja koja ga od nje može izliječiti.“⁵³ Kao što vidimo greška se događa kada ne uočimo jedan dio ove dvostruke istine, „Možemo dakle dobro spoznati Boga, ali ne svoju bijedu, i svoju bijedu ali ne Boga. Ali ne možemo spoznati Isusa Krista, a da odjednom ne spoznamo i Boga i svoju bijedu.“⁵⁴ Ovaj fragment je više od dobrog zdravorazumskog savjeta, Pascal uistinu ima dubok razlog za ovu misao kao središnju točku svoga sustava. Pitanje se očito navodi kao izbor između ništavila i vjere u Isusa Krista i Pascal ne vidi mogućnost izbora vjere kao puku slučajnost, već taj izbor temelji na povijesnoj stvarnosti koju nas uči Crkva. Adamov pad je izazvao pokvarenost ljudske rase i po tom prvotnom grijehu ljudska rasa dobiva karakteristike bijedne naravi.⁵⁵

„Ove krajnosti se dodiruju i ujedinjuju zato što su se međusobno udaljile, pa su se opet našle u Bogu, samo Bogu.“⁵⁶ Kao dvije krajnosti od kojih sredina čini puninu ne isključujući ni jednu, ni drugu krajnost čovjek može sebe istinski pronaći samo u Bogu. „Spoznaja Boga bez

⁴⁸ Usp., L. Goldmann, *The Hidden God*, str. 196.

⁴⁹ Usp., B. Pascal, *Misli*, str. 211. Br. 525.

⁵⁰ Blaise Pascal, *Misli*, str. 166. Br. 396.

⁵¹ Usp., Blaise Pascal, *Misli*, str. 166.

⁵² Usp., C. M. Natoli, *Fire in the Dark, Essays on Pascal's Pensées and Provinciales*, str. 13.

⁵³ B. Pascal, *Misli*, str. 224. Br. 556.

⁵⁴ Isto, str. 224. Br. 556.

⁵⁵ Usp., L. Goldmann, *The Hidden God*, str. 255 - 256.

⁵⁶ B. Pascal, *Misli*, str. 52. Br. 72.

spoznaje svoje bijede, tjera u oholost. Spoznaja svoje bijede bez spoznaje Boga, tjera u očaj. Spoznaja Isusa Krista vodi kroz sredinu, jer u njemu nalazimo i Boga i svoju bijedu.⁵⁷ Bog je naša veličina iako čovjek nije Bog u svojoj biti, Isus Krist je posrednik koji je otvorio put kojim treba ići da bismo mogli povratiti naš iskonski ljudski smisao, taj put možemo nazvati zlatnom sredinom. „Što se više spoznaje stječe, to se više veličine i niskosti u čovjeku otkriva. Tko će se onda začuditi kada vidi da nam vjera samo omogućuje spoznati do dna ono što se to bolje razabire što se više spoznaje stječe.“⁵⁸ Moglo bi se reći kako Pascal ističe tri stupnja vezana za spoznaju bijede. Prvi stupanj je kozmološki koji je vezan za promatranje vlastite bijede i nemoći u svome životu, u tom stupnju čovjek je okrenut prema svojoj okolini. Drugi je antropološki jer je vezan za spoznaju vlastite naravi u kojem čovjek shvaća kako ne može spoznati istinsku sreću unutar ovog osjetilnog svijeta. Treći stupanj je teološki koji u sebi zahvaća pojam Boga, preko kojega je čovjek u mogućnosti saznati zašto se nalazi u toj bijedi. Važno je napomenuti kako Pascal negira ljudsku svemoćnost, odnosno ukazuje kako čovjek nije najvažnije biće. Pomoću bijede ukazuje čovjeku na njegovu nesposobnost, ali s druge strane i sposobnost.⁵⁹ „Napustiš li sredinu izišao si iz čovječnosti. Veličina ljudske duše je u tome da se zna održati u sredini: nije veličina u tome da se iz ne iziđe, već, naprotiv, da se iz nje ne iziđe.“⁶⁰ Možemo vidjeti kako spoznaja bijede drži čovjeka na pravom mjestu, odnosno istinska veličina čovjeka nužno ovisi o tome da umno shvati i prihvati kako vrijedi kao i svi drugi ljudi. „Čovjekova je veličina u misli.“⁶¹ Za onoga tko je naučio cijeniti Pascalovu veličinu, ima u sebi također glas koji se stalno ponavlja i ima učinak na osjećaj čovjekovog postojanja, u kome leži nešto što u čovjeku ostavlja dojam poniznosti.⁶² „Treba spoznati sebe sama. Kad nam to i ne bi pomoglo da nađemo istinu služi nam bar da uredimo svoj život, i nema ništa bolje od toga.“⁶³

„Pošto smo shvatili čitavu čovječju narav. – Da bi neka religija bila istinita, ona mora poznavati našu narav. Mora poznavati veličinu i sitnost, i razlog jednome i drugome. Koja ga je vjera osim kršćanske upoznala?“⁶⁴ Naravno potreban je lijek za našu narav, i Pascal izaziva ljude da ga potraže. „Proučite sve vjere na svijetu i pogledajte da li ijedna vjera osim kršćanstva u tome zadovoljava.“⁶⁵ Veličina i bijeda u čovjeku nisu na neki jednostavni način pomiješane,

⁵⁷ Isto, str. 212. Br. 527.

⁵⁸ Isto, str. 187. Br. 443.

⁵⁹ Usp., K. Radman-Livaja, *Osnove Pascalove filozofske misli*, str. 27.

⁶⁰ B. Pascal, *Misli*, str. 161. Br. 378.

⁶¹ Isto, str. 152. Br. 346.

⁶² Usp., R. Guardini, *Pascal for Our Time*, str. 67.

⁶³ B. Pascal, *Misli*, str. 48. Br. 66.

⁶⁴ Isto, str. 181. Br. 433.

⁶⁵ Isto, str. 177. Br. 430.

one ne samo da se križaju, zavaravaju i remete jedna drugu, one se također međusobno i određuju.⁶⁶ A najsavršenije određenje svoje veličine i bijede čovjek dobiva kada stoji pred Isusom Kristom. „Isus Krist je Bog kome se približujemo bez oholosti i pred kim se ponizujemo bez očaja.“⁶⁷ U svome vidu Pascal ima objašnjenje zašto je to tako, i zašto je prema kršćanskom Bogu svaki čovjek jednak.

„Promatram Krista u svim osobama i u nama samima: Krist kao otac u svom ocu, Krist kao brat u svojoj braći, Krist kao siromah u siromasima, Krist kao bogataš u bogatašima, Krist kao učitelj i svećenik u svećenicima, Krist kao vrhovnik u kneževima itd. Budući da je on po svojoj slavi sva veličina svijeta, jer je Bog. A po svome je smrtnom životu opet sva bijeda i prezrenost svijeta. Zato je odabrao ovo bijedno stanje da bi mogao biti u svima, i da bi bio uzor svima staležima.“⁶⁸

⁶⁶ Usp., R. Guardini, *Pascal for Our Time*, str. 54.

⁶⁷ B. Pascal, *Misli*, str. 212. Br. 528.

⁶⁸ Isto, str. 321. Br. 785.

4. Oklada

Oklada Blaisea Pascala bila je revolucionarni argument za vjerovanje u Boga. Oklada nije argument ili dokaz da Bog postoji. Ovakva vrsta argumenta, pozivanje na empirijske ili konceptualne dokaze je domena ostalih teističkih argumenata. Pascalova oklada je argument koji tvrdi da je vjera u Boga pragmatično racionalna, te kako razboritost diktira čovjeku usvajanje vjere u Boga. Kada se kaže kako je neka radnja pragmatično racionalna tad se implicira kako je u nečijem interesu činiti tu radnju. Sam Pascal tvrdi kako u nedostatku uvjerljivih dokaza razborita racionalnost bi trebala biti naš vodič, koji će nam davati ispravne smjernice. Pascalov pragmatični zaokret je bio pokušaj da se ustvrdi da je teističko vjerovanje jedini ispravan stav koji treba usvojiti kada se postavlja pitanje Boga. Budući da epistemološki razum nije u mogućnosti ustvrditi i odrediti postoji li Bog, potrebno je da ustupi taj prostor za odluku razboritom razumu, gdje dominira teizam.⁶⁹ Pascal je primijenio elemente teorije igara da bi jasnije pokazao racionalnost vjerovanja u kršćansku religiju. Tvrdnja je da ljudi mogu izabrati vjerovati ili ne vjerovati u Boga, te da Bog postoji ili ne postoji. Ako osoba vjeruje u kršćanskog Boga pod ovim uvjetima i taj Bog stvarno postoji, osoba dobiva beskrajnu sreću, ako osoba ne vjeruje u kršćanskog Boga, a Bog postoji, dobiva beskonačnu patnju. S druge strane, ako osoba vjeruje u kršćanskog Boga, a Bog ne postoji, tada dobiva neke ograničene nedostatke od kršćanskog života; a ako osoba ne vjeruje u tog Boga, a Bog ne postoji, tada dobiva neko ograničeno zadovoljstvo od života koji živi neometano kršćanskim moralom. Pascal upućuje ako odvagamo dobitak i gubitak u klađenju da Bog jest i procijenimo ove dvije šanse, ako dobiješ, dobivaš sve, ali ako izgubiš, ne gubiš ništa. Po Pascalu bismo se trebali kladiti bez oklijevanja da On jest.⁷⁰

Kroz povijest bilo je prigovora na Pascalovu okladu. Općenito prigovori se mogu klasificirati u tri široke vrste: moralni, metodološki i teološki prigovori. Moralni prigovori teističkim pragmatičnim argumentima se tiču vrlina pragmatičnog razmišljanja s obzirom na formiranje uvjerenja. Prigovara se da argumenti krše etiku uvjerenja, odnosno da je nemoralno formirati i održavati uvjerenja na temelju pragmatičnih razloga, a ne dokaza. Prigovor navodi kako moralna osoba svoja uvjerenja njeguje samo uz dokaze. Druga verzija prigovora je da je oklada vođena pohlepom i sebičnošću te da, zajedno s prvim moralnim prigovorom, tvrdi da se

⁶⁹ Usp., Jeff Jordan, *Pascal's Wager, Pragmatic Argument and Belief in God*, Oxford University press, New York, 2006, str. 7.

⁷⁰ Usp., The Editors of Encyclopaedia Britannica, *Pascals wager*, <https://www.britannica.com/topic/Pascals-wager> (Pristup: 7.3. 2024.)

upliće u moralno problematičnu situaciju. Ovi prigovori ne stoje jer je moguće da netko ima moralnu dužnost uključiti se u to pragmatično rasuđivanje, formiranje i održavanje uvjerenja na temelju pragmatičkog razloga i u nedostatku odgovarajućih dokaza, pa čak i pred suprotnim dokazima. Za drugi prigovor je jasno kako se oklada može postaviti i protumačiti na skroz drugi način, može se postaviti kao briga za druge. Najpoznatiji metodološki prigovor je prigovor mnogih bogova, jer kako ćemo znati koji je pravi Bog među svim religijama. Ovaj je prigovor najčešće uložen kao prigovor protiv oklade budući da postoji mnogo nekompatibilnih božanstava i teoloških tradicija. Odgovor je da i dalje imamo pravo na okladu jer ako postoji Bog koji je počelo svega, On želi da se kladimo na njega. Teološki prigovor se povezuje u vidu teističkih religija odnosno spominju se judaizam, kršćanstvo i islam. Pascal je na umu imao apologetsku strategiju u dva koraka, prvi se sastojao prvenstveno od oklade korištene kao argument u korist teizma općenito, dok drugi korak za kršćanstvo posebno. Naime, kroz ispunjena proročanstva i čuda u mnogim fragmentima svoga djela *Misli* Pascal argumentira zašto je kršćanstvo potpuno istinito, a judaizam i islam jednostavno nemaju tu mogućnost argumentacije.⁷¹ Kršćanstvo u sebi nosi znakove istine koje može prepoznati svatko tko traži prema Pascalovom stajalištu. „Prema pravilu vjerojatnosti, morate sebi dati truda da potražite istinu. Jer umrete li da se ne poklonite istinitom principu, izgubljeni ste. – Ali, kažete, da je htio da mu se ja poklonim, bio bi ostavio znakove svoje volje. – Tako je i učinio. Ali vi to zanemarujete. Tražite ih dakle, to je mnogo vrijednije“⁷²..

Sam smisao oklade se uistinu predstavlja kao racionalan, no u sebi nosi dublje pitanje, ono koje se odnosi na egzistenciju čovjeka. Sam Pascal je bio svjestan grešnosti čovjeka, no i dalje je vjerovao u dobrotu čovjeka čiju narav nije potpuno dotukao prvi grijeh već je čovjek može povratiti po istini Isusa Krista. „Htio bih dakle ponukati čovjeka da čezne za njom, da bude spreman, slobodan od strasti, kako bi mogao poći za njom onamo gdje će je naći, znajući koliko mu strasti zamračuju spoznaju. Htio bih da zamrzi u sebi požudu koja mu oduzima slobodu, da ga ne bi zaslijepila u njegovu izboru, i da ga ne bi zaustavila kada bude birao.“⁷³ Bez obzira koliko je mala vjerojatnost da Bog postoji, sve dok je pozitivna vjerojatnost, očekivana korist vjerovanja će dominirati očekivanom korisnošću nevjerice. Oklada upućuje da agnosticizam i ateizam ili bilo koja druga naturalistička opcija nisu pragmatički racionalni. Doista, bilo bi racionalno nedopustivo usvojiti ateizam ili agnosticizam, u nedostatku jakih

⁷¹ Usp., Jeff Jordan, *Pascal's Wager, Pragmatic Argument and Belief in God*, str. 4.

⁷² B. Pascal, *Misli*, str. 117. Br. 234.

⁷³ Isto, str. 173. Br. 423.

dokaza da su ateizam ili agnosticizam istiniti.⁷⁴ Pascal je svoj život predao vjeri u Isusa Krista, plivao je protiv struje toga vremena i uistinu nije imao nikakve osobne ovozemaljske materijalne koristi od ove oklade, već je okladu postavio kao važan pogled za egzistenciju čovjeka. Kako bilo da bilo sam Pascal u svojoj okladi nije ništa izgubio već je htio ponukati druge da tragaju za Bogom vođen vlastitim iskustvom. „Više bih se bojao da se prevarim i da uvidim kako je kršćanska vjera istinita, negoli da se prevarim smatrajući je istinitom“⁷⁵

⁷⁴ Usp., Jeff Jordan, *Pascal's Wager, Pragmatic Argument and Belief in God*, str. 41.

⁷⁵ B. Pascal, *Misli*, str. 118. Br. 241.

5. Zašto je Bog otkriven i skriven

Sljedeći segment u Pascalovoj filozofiji je skriveni Bog i otkriveni Bog. Iako na prvi pogled ljudski razum implicira kako je nelogično da Bog bude skriven i otkriven istovremeno Pascal se s time ne slaže. Možda nam u početku od pomoći bude usporedba sa Suncem koje predstavlja dobrotu u Platonovoj alegoriji špilje, jer Bog, baš kao i Sunce, predstavlja Biće i to ga čini spoznatljivim.⁷⁶ Sa ljudske strane ova usporedba ima smisla jer čovjek u oba slučaja mora izaći iz tame svoje špilje, no s druge strane nije zahvalno usporediti Sunce sa živim Bogom Abrahama, Jakova i Izaka na način koji ga vidi Blaise Pascal. Prema Pascalu „Priroda ima savršenstva da bi pokazala kako je ona slika Božja; ima i nedostataka da bi pokazala kako je ona samo njegova slika.“⁷⁷ Nadalje ćemo vidjeti koji su to razlozi skrivenoga Boga. „Kad bi postojala samo jedna vjera, Bog bi u njoj bio posve očit. Jednako bi bilo kada bi samo u našoj vjeri bilo mučenika.“⁷⁸ Bog ne želi biti očit, razlog tome je što čovjek ima slobodnu volju i Bog ne može biti u savezu s nekim tko ne želi biti s njime u savezu, to je protivno Božjoj naravi, i svakoj drugoj ispravnoj naravi jer bi u drugom slučaju bio slučaj prisile. „Budući da je Bog tako sakriven, svaka vjera koja ne kaže da je Bog sakriven nije prava; a svaka vjera koja to ne obrazložava, ne poučava nas. Naša vjera to čini sve.“⁷⁹ Kako kaže prorok Izaija: „Doista ti si Bog skriveni, Bog Izraelov, Spasitelj.“(Iz, 45, 15.) Da je skriven u potpunom smislu riječi nikako ne bi mogao biti Spasitelj.

„Kad ne bi bilo nejasnoće, čovjek ne bi osjećao svoju pokvarenost; kad ne bi bilo svjetla, čovjek se ne bi nadao lijeku. Stoga je ne samo pravedno, nego i za nas korisno što je Bog dijelom sakriven a dijelom otkriven. Koliko je naime opasno za čovjeka spoznati Boga a ne spoznati bijedu, toliko mu je opasno spoznati bijedu a ne spoznati Boga.“⁸⁰ Jasno je kako čovjek u kršćanskom vjerovanju mora osjetiti posljedice svojih grijeha, glavna posljedica je udaljenost od Boga i baš zbog toga Bog, zbog dobrobiti čovjeka, ponekad stoji sakriven. „Bog je htio otkupiti ljude i otvoriti vrata spasa onima koji su ga tražili. Ali ljudi su se pokazali tako nedostojnima toga da je pravedno što Bog nekima zbog njegove tvrdokornosti odbija ono što drugima dariva u milosrđu koje im ne duguje.“⁸¹ Čovjek po Pascalu ne zaslužuje milost, ali je može prepoznati, slijediti i postati je dostojan, kada bi Bog bio otkriven naočigled sviju, tada

⁷⁶ Usp., R. Guardini, *Pascal for Our Time*, str 80.

⁷⁷ B. Pascal, *Misli*, str233, Br. 580.

⁷⁸ Isto, str. 235. Br.585.

⁷⁹ Isto, str. 235. Br. 585.

⁸⁰ Isto, str. 235. Br. 586.

⁸¹ Isto, str. 180. Br. 430.

pravda u Božjem sudu ne bi postojala i ne bi postojalo razlike između ljudi koji traže ispravne puteve i onih koji se drže zlih puteva. „Ali on se nije htio na taj način pojaviti u svojem milosnom došašću. Kako su se mnogi ljudi pokazali nedostojnim njegove blagosti, on ih je htio ostaviti lišene dobara što ih oni ne žele.“⁸² Za Pascala, Bog je u isto vrijeme prisutan i odsutan, a nije ponekad prisutan, a ponekad odsutan. Bog Abrahama, Izaka i Jakova je uvijek prisutan i uvijek odsutan.⁸³

Zbog čovjekove slobode Bog je umjereno skriven i otkriven, a prepoznati ga mogu oni koji imaju čisto srce, mjera je čovjekova sloboda, da je ima previše ne bi bila potrebna spoznaja, da je ima premalo ne bi mogla biti moguća spoznaja. Onima koji imaju svijetlo srce ima sasvim dovoljno svijetlih argumenata, a za one koji nemaju ima dovoljno tamnih argumenata, potrebno je čisto srce za doživjeti otkrivenoga Boga. „Nije dakle bilo pravedno da se pokaže na očito božanski način koji bi bio posve kadar uvjeriti sve ljude. Ali jednako ne bi bilo pravedno kad bi došao na tako skrovit način da ga ne bi spoznali ni oni koji su ga iskreno tražili.“⁸⁴ Moglo bi se protumačiti kako se ovdje radi o nekoj vrsti mehanizma, no to zasigurno nije slučaj zbog toga što čovjek pred Bogom nije u mogućnosti sakriti ono što nosi u srcu. „Ovima je htio postati savršeno spoznatljiv. I tako, hoteći se pokazati otvoreno onima koji ga traže svim srcem, a sakriveno onima koji ga svim srcem izbjegavaju, on je odvagao ovu spoznaju tako da je dao vidljive znakove o sebi onima koji ga traže, ali ne onima koji ga ne traže.“⁸⁵

Sve stvari nedvojbeno ukazuju na grijeh u čovjeku koji na sebičan način ne želi ovisiti o Bogu, već želi postojati u sebi, voljeti sebe i svoj svijet koji čini središtem postojanja. Čim se čovjek zatvori u sebe i makne Stvoritelja iz središta osobnoga svijeta sve indikacije koje upućuju iznad njega više ne dolaze u obzir.⁸⁶ Moramo razumjeti kako Pascal jasno upućuje na dvostrani odnos između Boga i čovjeka, u tom odnosu naravno čovjek nije ravnopravan Bogu jer ni ne može biti, no ima također važan utjecaj na to hoće li Bog prema njemu biti otkriven ili ne. „Ima dovoljno svijetla za one koji samo žele vidjeti, a dovoljno nejasnoće za one koji su raspoloženi suprotno.“⁸⁷ Ne samo da Bog ostaje skriven već istinsko ja u čovjeku je također skriveno, jer ista granica koja priječi spoznaju Boga također zaustavlja spoznaju vlastite svrhe. Vidimo da vrhunac ljudske naravi leži u odnosu s Bogom i samo u odnosu s Otkrivenim Bogom

⁸² Isto, str. 180. Br. 430.

⁸³ Usp., L. Goldmann, *The Hidden God*, str. 36.

⁸⁴ B. Pascal, *Misli*, str. 180. Br. 430.

⁸⁵ Isto, str. 180. Br. 430.

⁸⁶ Usp., R. Guardini, *Pascal for Our Time*, str. 116.

⁸⁷ B. Pascal, *Misli*, str. 180. Br. 430.

otkrivamo svoje istinsko ja.⁸⁸ Stoga, unatoč tome što se ovdje čini podjela na one koji nose više tame i one koji nose više svjetla, treba imati na umu da Bog sa svakim od pojedinih ljudi ima posebnu vrstu odnosa jer svakog pojedinca poznaje savršeno. Može se zaključiti da Bog prema svakoj osobi ima njoj prilagođen odnos, svaki različit, ali jednako pravedan. Tako Bog ostaje skriven onima od kojih želi da samovoljno krenu prema njemu jer je to nužno potrebno za boljitak određenog pojedinca. Jasna se poveznica može vidjeti i s dokazima Boga, odnosno dokazima kršćanske vjere putem usporedbe svjetla i tame.

„Proroštva, sama čudesa i dokazi naše vjere nisu takve naravi da bi se moglo reći kako su sasvim uvjerljivi. Ali su ipak toliko uvjerljivi da se ne bi moglo reći kako je ludo u njih vjerovati. I tako ima svjetla i tmine, da se jedni osvijetle a drugi pomračće. Svijetlo je takvo da nadmašuje ili bar dosiže očitost onog suprotnog; zato ne odlučuje razum da ne pođemo za vjerom, već jedino požuda i zloća srca. Otuda ima dovoljno svjetla da osudimo, ali nedovoljno da uvjerimo, te se čini da one koji slijede svjetlo na to navodi milost a ne razum; a da one koji bježe od tog svjetla na to navodi požuda, a ne razum.“⁸⁹

⁸⁸ Usp., R. Guardini, *Pascal for Our Time*, str. 117.

⁸⁹ B. Pascal, *Misli*, str. 227. Br. 564.

6. Dokazi Isusa Krista

Dokazivanje Isusa Krista kao Boga je, naravno, neophodno u Pascalovoj apologiji. Pascal je, kao pravi znanstvenik, razumio situaciju u kojoj se nalazio i kako ne može prihvatiti bilo koji dokaz, naime u pitanju dokazivanja je bilo potrebno naći ravnotežu između naravnog i nadnaravnog, odnosno između razuma i vjere. Pravi kršćanski filozof poput Pascala je uspio uspostaviti ravnotežu između razuma i vjere te povezati nadnaravnu i naravnu spoznaju u shvaćanju tankočutnog i geometrijskog duha.⁹⁰ Da bismo mogli razumjeti ispravnu uporabu razuma u Pascala potrebno je pokornost prepoznati kao najvažniju osobinu valjanog razuma. „Treba znati sumnjati gdje treba, tvrditi istinitosti gdje treba, pokoriti se gdje treba. Tko tako ne postupi, ne razumije silu razuma. Neki griješe protiv ovih triju načela: ili tvrde da se sve može dokazati, jer se ne razumiju u dokazivanje. Ili u sve sumnjaju, jer ne znaju gdje se treba pokoriti. Ili se svemu podlože, jer ne znaju gdje treba suditi.“⁹¹ Pokornost nadvladava sumnju u pitanju razuma i dokazivanja, inače čovjek ne bi bio siguran ni u što, stoga pokornost čovjeka daje mogućnost ravnoteže u razumskoj spoznaji. Sv. Augustin kaže; „Razum se ne bi nikada pokorio, kad ne bi sudio da ima prilika gdje se mora pokoriti“⁹² Te riječi nam ukazuju kako razum prepoznaje svoj doseg i kako narav razuma u svome sudu uvijek traga za istinom. Pascal nalazi način kako objašnjava ograničenja ljudskog razuma i time nudi odgovor u racionalnom korištenju vjere u ljudskoj spoznaji. „Dvije krajnosti: isključiti razum i priznati samo razum.“⁹³ S time Pascal upućuje na srednji put između fideizma i racionalizma kao dvije krajnosti. „Posljednji je korak razuma, da prizna kako postoji bezbroj stvari što ga nadilaze; on je sama nemoć ako ne dopre do te spoznaje. Ako ga nadilaze prirodne stvari, što bismo tek rekli za natprirodne?“⁹⁴ Smislenost vidi u istovremenoj sitnosti i veličini razuma; „Ništa nije tako u skladu s razumom kao ovo nepriznavanje razuma“⁹⁵

„Pokornost i upotreba razuma, u tome se sastoji pravo kršćanstvo.“⁹⁶ Sada ćemo vidjeti kako se uključuje izvorni smisao srca u Pascalovoj apologiji. „Podvrgnemo li sve razumu, našoj vjeri neće preostati ništa tajno ni nadnaravno. Povrijedimo li načela razuma, naša će religija biti besmislena i smiješna.“⁹⁷ Razumno je u spoznaji uključiti srce jer kako kaže Pascal: „Srce ima

⁹⁰ Usp., K. Radman-Livaja, *Osnove Pascalove filozofske misli*, str. 33.

⁹¹ B. Pascal, *Misli*, str. 127-128. Br. 268.

⁹² Isto, str. 128. Br. 270.

⁹³ Isto, str. 124. Br. 253.

⁹⁴ Isto, str. 127. Br. 267.

⁹⁵ Isto, str. 128. Br. 272.

⁹⁶ Isto, str. 128. Br. 269.

⁹⁷ Isto, str. 128. Br. 273.

svoje razloge što ih razum ne pozna.⁹⁸ Tankoćutni duh, Pascal koristi kao objašnjenje ljubavi u ljudskom životu i time ukazuje kako je jedini put do Boga put ljubavi. Srce u Pascalovoj filozofiji se ne može shvatiti kao nadnaravni dar, iako je pravi put srca prema nadnaravnome. Jasno je kako Pascal ne može biti optužen za fideizam, jer on ističe suradnju tankoćutnog duha, koji je usko povezan sa srcem, i geometrijskog koji tankoćutnom daje podlogu na umnoj bazi za spoznavanje i dokazivanje Boga kršćanske vjere.⁹⁹ Pascal upućuje na ljubav također kao neizostavni faktor u spoznaji čovjeka. „Ljubite li sebe po svom razumu?“¹⁰⁰ Postavlja se pitanje na koje jasno dajemo odgovor preko Pascalove filozofije, srce ljubi, a razum prepoznaje da srce ljubi. Sukladno tome i jest kako je Bog Abrahama, Izaka, i Jakova spoznatljiv samo preko vjere u Isusa Krista ili u slučaju Božjeg otkrivenja koje vodi do Isusa Krista, no to um prepoznaje kao razumno, baš kao što prepoznaje da ljubav prevladava u srcu odnosno tankoćutnom duhu. „Vjera dobro kaže što osjetila ne kažu, ali ne obratno od onoga što osjetila vide. Vjera je iznad, a ne protiv njih.“¹⁰¹

6.1 Proročanstva

Pascal prepoznaje kršćansku religiju kao jedinu svjetsku religiju gdje se smisao očekivanja ispunio, drugim riječima ne nalazi konkurenciju kršćanskoj religiji, odnosno liku Isusa Krista. „Vidim mnogo oprečnih vjera i, prema tome, sve krive, osim jedne. Svaka hoće da joj vjerujemo i grozi se nevjernicima. Stoga im ne vjerujem. Svatko može reći, svatko se može proglasiti prorokom. Ali vidim kršćansku u kojoj ima proroštva, a to je ono što svatko ne može učiniti.“¹⁰² Pascal također ruši druge religije zbog nedostatka svjedočanstava, tvrdi kako se njihova neistinitost može prepoznati jer nemaju svjedoke.¹⁰³ „Nijedna vjera osim naše nije naučavala da se čovjek rađa u grijehu. Nijedna filozofska struja nije to rekla. Nijedna stoga nije rekla istinu.“¹⁰⁴ Prema Pascalu jasno je kako je Isus Krist centralni smisao obaju Zavjeta. „Oba Zavjeta gledaju Isusa Krista: Stari kao očekivanja, Novi kao uzor, a oba kao središte.“¹⁰⁵ Objavljeni Bog je u isto vrijeme vidljiv i nevidljiv. Postoje razlozi koje svjedoče za njega i protiv njega. On privlači i odbija, daje motive za prihvaćanje, ali i motive za odbijanje. Pascal

⁹⁸ Isto, str. 129. Br. 277.

⁹⁹ Usp., K. Radman-Livaja, *Osnove Pascalove filozofske misli*, str. 36.

¹⁰⁰ B. Pascal, *Misli*, str. 129. Br. 277.

¹⁰¹ Isto, str. 127. Br. 265.

¹⁰² Isto, str. 281. Br. 693.

¹⁰³ Usp., Blaise Pascal, *Misli*, str. 237. Br. 592.

¹⁰⁴ Blaise Pascal, *Misli*, str. 242 Br 606.

¹⁰⁵ Isto, str. 308. Br 740.

se temeljito bavio pitanjem i fenomenom proročanstva, koje je na njega ostavilo snažan utisak, iako je lik Mesije pripremljen kroz proročanstvo, taj lik je viđen dvosmisleno.¹⁰⁶ „Što kažu proroci o Kristu? Da će biti očevitno Bog? Ne, već da je on istinski sakriveni Bog; da će biti nepriznat; da se neće ni pomisliti da je to on; da će biti kamen spoticanja o koji će se mnogi spotaći itd. Nek nam se onda više ne predbacuje nedostatak jasnoće, jer mi to priznajemo.“¹⁰⁷ Pascal kaže kako bi dokaz bio snažan i da je samo jedan čovjek napisao knjigu proroštava o Kristu. „Čitav niz ljudi kroz četiri tisuće godina, koji stalno dolaze jedan za drugim, proriču isti dolazak. Objavljuje ga čitav jedan narod koji postoji već četiri tisuće godina da skupno posvjedoči o uvjerenju što ga u tome ima. Od toga ga ne mogu odvratiti ni prijete ni progona što su ga stizala.“¹⁰⁸

Protuargument bi mogao biti u obliku pitanja zašto Židovi nisu povjerovali u Isusa Krista? Pascal daje odgovor kako „je upravo njihovo odbijanje temelj našeg vjerovanja.“¹⁰⁹ Pascal daje odgovor na pitanje koja je glavna uloga Židova kao odabranog narodu u samom dolasku Isusa Krista. „Da je Isus Krist obratio sve Židove, imali bismo sumnjive svjedoke. A da su bili iskorijenjeni, ne bismo uopće imali svjedoka“¹¹⁰ Židovi čuvaju knjige, ali ih ne razumiju tvrdi Pascal. „Očito je ovaj narod izričito stvoren za to da posluži kao svjedok Mesiji“¹¹¹ Tako je i zapisano: „Zato će vam svako viđenje biti kao riječi u zapečaćenoj knjizi“. (*Iz., 29, 11.*) Zbog nejasnoće Židovi su se i spotakli o Krista, to je i bio jedan od važnijih ciljeva proroka.¹¹² Kako kaže prorok Izaija o židovskom narodu: da je potrebno da Bog narodu oglušni uši, zaslijepi oči, neka očima ne vidi, a ušima ne čuje i srcem neka ne razumije kako bi se obratio i ozdravio.¹¹³ To je bio jedini način da Bog potakne ljude slobodne volje na trud u potrazi za pravom istinom, jer isto kao što ponekad strogi otac mora staviti dijete pred odluku da izabere između ispravnog a mukotrpnog i krivoga a lakšega puta. Isto kao i u poglavlju o skrivenom i otkrivenom Bogu možemo vidjeti pravednost na djelu. „Bog je tako dao proreći Mesiju da ga upoznaju dobri, a ne prepoznaju zli. Da je Mesija bio prorečen jasno, ne bi bilo nejasnoće ni za zle.“¹¹⁴ Možemo prepoznati kako Pascal daje židovskom narodu ulogu negativca, no to zasigurno ne bi bio izuzetak s bilo kojim drugim narodom. „Židovi su ga ubili, jer ga nisu htjeli

¹⁰⁶ Usp., R. Guardini, *Pascal for Our Time*, str. 123.

¹⁰⁷ B. Pascal, *Misli*, str. 311. Br. 751.

¹⁰⁸ Isto, str. 285. Br. 710.

¹⁰⁹ Isto, str. 310. Br. 745.

¹¹⁰ Isto, str. 311. Br. 750.

¹¹¹ Isto, str. 259. Br. 641.

¹¹² Usp., B. Pascal, *Misli*, str. 311. Br. 751.

¹¹³ Usp., Jeruzalemska Biblija, *Izaija*, 6, 10. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2020, str. 1077.

¹¹⁴ B. Pascal, *Misli*, str. 312. Br. 758.

primiti kao Mesiju, i time su mu dali posljednju oznaku Mesije. Nastaviše ga i dalje ne priznavati, i time su postali neosporni svjedoci. A time što su ga umorili i što ga još i sada poriču, ispunili su proroštva.¹¹⁵ Na kraju ćemo izdvojiti Pascalovu posebnu misao o posebnosti lika Isusa Krista: „Proroci su prorokovali, a nisu bili prorečeni. Sveci su bili prorečeni, ali nisu proricali. Krist je prorečen, ali je i proricao.“¹¹⁶

6.2 Čudesa

Za početak je najbolje shvatiti bit Pascalove misli o čudesima, on pravo čudo svrstava u stranu onostranog. „To je pojava koja nadilazi prirodnu silu sredstava upotrijebljenih za nju. Lažno je čudo pojava koja ne premašuje prirodnu silu sredstava što ih za nj upotrijebimo. Oni dakle koji ozdrave na zaziv đavla ne čine čudo, jer to ne nadilazi prirodnu silu zloduha.“¹¹⁷ Primjećujemo da čudo koje pripada onostranome mora biti na strani Boga, odnosno druga bića koja čine izvanredne stvari rade ih putem svojim prirodnih mogućnosti, dok pravo čudo, po Pascalu, mora izvorno dolaziti od Boga. „Razmišljajući zašto ima toliko lažnih čudesa, lažnih objava, itd., učinilo mi se da je to zato što ima i istinitih. Nije naime moguće da bude toliko lažnih čudesa da nije bilo istinitih, niti toliko krivih vjera da nema jedne prave. Da svega ovoga nikad nije bilo, gotovo je nemoguće da bi ljudi mogli zamisliti a najmanje je moguće da bi toliki u to vjerovali.“¹¹⁸ Koristeći se pričama iz cjelokupne ljudske povijesti i svih poznatih religija Pascal upućuje kako nešto mora biti istina, prema njemu je nemoguće da čudo po njegovoj definiciji ne postoji baš zbog tolikog broja spomenutih čuda u povijesti. „Ako postoji Bog, mora na zemlji biti vjera u Boga.“¹¹⁹ Prema toj logici zaključivanja izvjesno je, ako postoji, Bog mora raditi prava čudesa preko prave vjere u njega. Što je onda s drugim religijama te koji je njihov smisao na ovoj zemlji, i zašto postoje lažna čudesa? Pascal odgovara: „Umjesto da zaključimo kako nema istinskih čudesa jer ima toliko lažnih, moramo, naprotiv, reći kako ima pravih čudesa jer ima toliko lažnih. Lažna čudesa postoje samo zato što ima i pravih. Lažnih vjera ima samo zato što postoji jedna prava.“¹²⁰ Vjera u čuda su važan dio kršćanske vjere, najviše zbog svemogućnosti Boga, iako je Isus Krist bio sin ljudski, zbog čuda je i sin Božji koji je istovjetan Ocu. „Ako ne činim djela Oca svoga, nemojte mi vjerovati. Ali ako činim sve ako meni i ne vjerujete, djelima vjerujte pa uvidite i upoznajte da je Otac u meni i ja u Ocu.“ (*Ivan, 10, 37-*

¹¹⁵ Isto, str. 313-314. Br. 761.

¹¹⁶ Isto, str. 308. Br. 739.

¹¹⁷ Isto, str. 328. Br. 804.

¹¹⁸ Isto, str. 332. Br. 818.

¹¹⁹ Isto, str. 335. Br. 826.

¹²⁰ Isto, str. 333. Br. 818.

39) Židovi u najvećem broju nisu povjerovali Kristovim čudesima, iako je Isus pred njima učinio veliki broj znamenja, oni ga nisu prihvatili ni kao čovjeka ni kao Boga.¹²¹ Čudesa su osnova za kršćansko vjerovanje. „Bez čudesa ne bih bio kršćanin, veli sv. Augustin.“¹²² Potrebna je milost unutar čovjeka i čudesa van čovjeka kako bi se postavila dva temelja u čovjeku. Nadnaravno je jedno i drugo, čudo je potrebno za uspostaviti potrebnu istinu, jer za uvjeriti čitavog čovjeka potrebni su dokazi i tijelu i duši.¹²³ Pascalovo razmišljanje o čudima traži svoju razradu, no evidentno je kako polazeći od toga da postoji Bog, moraju postojati i njegova čudesa. Za Pascala Isus Krist evidentno odgovara pretpostavci; „Jer Krist je udario na đavla i uništavao njegovo carstvo u srcima, – što slikovito predstavlja egzorcizam – da bi uspostavio kraljevstvo Božje.“¹²⁴

¹²¹ Jeruzalemska Biblija, *Ivan*, 12, 37., str. 1526.

¹²² B. Pascal, *Misli*, str. 330. Br. 811.

¹²³ Usp., B. Pascal, *Misli*, str. 329. Br. 805. i 806.

¹²⁴ B. Pascal, *Misli*, str. 333. Br. 820.

7. Bog vjere i filozofa

Pascalovo shvaćanje Boga je različito od filozofskog Boga, kao što je, već spomenuto, osobito različito od Descartesove ideje Boga. Pascal izričito napominje kako se s Bogom može ući u suodnos. I prema tome jasno je kako u Pascala postoje sličnosti i razlike između Boga vjere i Boga filozofa. Potrebo je istaknuti kako Pascal žustro kritizira redukcionizam u svojim apologetskim mislima.¹²⁵ Prema Pascalu požuda je odgovorna ako čovjek nije u mogućnosti prepoznati Boga vjere. „Požuda tijela, požuda očiju, požuda oholosti, itd. – Postoje tri reda u svemu: tijelo, duh, volja. Puteni su ljudi bogataši, kraljevi: njihova je svrha tijelo. Tragači i učenjaci: njihova je svrha duh. Mudraci: njihova je svrha pravednost.“¹²⁶ Iz ovoga fragmenta se jasno može vidjeti kako mudraci, odnosno filozofi u ostvarenom smislu riječi, svoju svrhu imaju u pravednosti. Ono što filozofe sprječava da se ostvare u svome redu jest jedna od triju požuda. „Iz tri požude rodiše se tri sekte, a filozofi su jedino slijedili jednu od triju požuda“¹²⁷ Pascal pripisuje filozofima požudu oholosti i zbog toga filozofi koji upadnu u oholost nisu u stanju staviti Boga ispred sebe, ohol čovjek neće priznati svoju bijedu, a prema Pascalu Bog uzdiže čovjeka tek kada upozna svoju bijedu. „Traženje pravog dobra. – Obični ljudi traže svoje dobro u imovini i u vanjskim dobrima, ili barem u zabavi. Filozofi su isticali taštinu svega ovoga, pa su smjestili dobro ondje gdje su mogli.“¹²⁸ Filozofe ističe od običnih ljudi zbog njihove povijest. Naime, obilježje filozofa je da izlaze van okvira svoga društva kako bi se ti okviri proširili njihovim naporima. „Filozofi. – Vjeruju da je jedino Bog dostojan ljubavi i udivljenja, a željeli su da ih ljudi ljube i da im se dive, te ne opažaju svoju pokvarenost. Ako osjećaju želju da ga ljube i da mu se klanjaju, i ako u tome nalaze svoje najveće veselje, pa dobro, neka se smatraju dobrima.“¹²⁹ Pascal odvaja prvu grupu filozofa od drugih zbog poniznosti prema Stvoritelju, može se protumačiti da bi prva grupa zbog poniznosti zasigurno upoznala Isusa Krista čak i ako su živjeli prije njegova vremena, u tom smislu kao Logos,¹³⁰ po kojem je sve stvoreno. „Ali ako se osjećaju tome protivnima, ako ih mori jedino želja da se nametnu poštovanje ljudi, te ako sve savršenstvo nalaze u tome da navedu ljude – ali bez prisile – da nađu sreću u ljubavi prema njima, kazat ću da je ovo savršenstvo nakazno.“¹³¹ Prema

¹²⁵ Usp., K. Radman-Livaja, *Osnove Pascalove filozofske misli*, str. 17.

¹²⁶ B. Pascal, *Misli*, str. 193. Br. 460.

¹²⁷ Isto, str. 193. Br. 461.

¹²⁸ Isto, str. 193. Br. 462.

¹²⁹ Isto, str. 193. Br. 463.

¹³⁰ Usp., Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Logos, <https://www.enciklopedija.hr/clanak/logos> (Pristup: 1.7. 2024)

¹³¹ B. Pascal, *Misli*, str. 193. Br. 463.

Pascalu, ponos bez Boga nema mjesto u čovjeku i to samo ako je Bog na prvom mjestu. „Ponosu je pravo mjesto u mudrosti: ne možemo priznati za nekoga da je postao mudrim, a da nije u pravu što je ponosan, jer to je pravedno. I zato Bog jedini daje mudrost.“ „*Qui gloriatur, in Domino gloriatur.*“¹³² (*Tko se hvali, neka se u gospodinu hvali. 1. Kor. 1, 31.*)

Pascal upozorava kako se u težnji potpunog racionalizma koji zahtijeva redukcionizam događa otuđenje od Boga. „Ako postoji samo jedno počelo svega, samo jedna svrha svega, tad je sve od njega, sve za njega.“¹³³ Jer kada ljudsku spoznaju racionalno reduciramo na faktore, ne ostavljamo prostora za transcendenciju Boga. U Pascalovim očima takav stav ograničava ljudsku spoznaju, i zbog toga Pascal ukazuje kako je Bog filozofa povezan s jednostranim geometrijskim duhom.¹³⁴ Drugim riječima Pascal je dosada jasno ukazao kako u njegovoj filozofiji samo tankočutni duh daje dubinu u spoznaji i savršeno se nadopunjuje s geometrijskim duhom. „Prava nas vjera dakle mora poučiti da samo njega obožavamo i da samo njega ljubimo.“¹³⁵ Nije čudno što Pascal ukazuje kako neki filozofi nisu u stanju staviti Boga ispred sebe zbog ograničenosti spoznaje jednostranog geometrijskog duha u pogledu ovakvih situacija, odnosno u pogledu srca. No, prema Pascalu tu se krije spoznajna važnost vjere jer: „Ona nas uči tome da je po jednom čovjeku sve bilo izgubljeno, te da se veza između Boga i nas bila raskinula, ali nas uči i tome da se po jednom čovjeku veza obnovila.“¹³⁶ Ovdje se Pascal referira na prvotni grijeh, Adama i Otkupitelja Isusa Krista.

Bog filozofa se može spoznati kao Boga geometrije iz razmatranja elemenata prirode, rezultat takvog spoznavanja je kao „bezbojno apsolutno biće“.¹³⁷ Po Isusu Kristu ističe se kako je Bog vjere kršćanima bliži jer su tako ujedinjene dvije naravi, božanska i ljudska. Bijedna priroda čovjeka, odnosno ona drugotna pala narav, može biti izliječena po Božjoj milosti, ali čovjekovo srce mora pokazati htijenje.¹³⁸ Mora se otvoriti nova sfera u kojoj stoji ovaj Bog: riječi proroštva, božanske poruke, u konačnici "Crkva". Zatim, u ovoj novoj situaciji, oslobađaju se i prirodni načini objave Boga u stvorenju i pokazuju svoje pravo značenje. To je staro augustinsko stajalište.¹³⁹ Isus Krist kao ključ obaju Zavjeta je ispunio proroštva i činio čudesa sa svjedocima, i jasno je kako Blaise Pascal, kao kršćanski apologeta, samo u Isusu nalazi puni smisao čovjekova života i božanske ruke na zemlji. Stoga nimalo ne čudi način na

¹³² Isto, str. 193. Br. 460.

¹³³ Isto, str. 201. Br. 489.

¹³⁴ Usp., K. Radman-Livaja, *Osnove Pascalove filozofske misli*, str. 18.

¹³⁵ B. Pascal, *Misli*, str. 201. Br. 489.

¹³⁶ Isto, str. 201. Br. 489.

¹³⁷ Usp., R. Guardini, *Pascal for Our Time*, str. 114.

¹³⁸ Usp., K. Radman-Livaja, *Osnove Pascalove filozofske misli*, str. 19.

¹³⁹ Usp., R. Guardini, *Pascal for Our Time*, str. 114.

koji kritizira filozofe koji dokazuju Boga kao dalekog i hladnog. U konačnici, razlika između Boga filozofa i Boga kršćanske vjere se ističe u metafizičko-kozmolškoj transcendenciji.¹⁴⁰ Poredak je bitno različit i Bog vjere je smješten u višem redu od Boga filozofa, Bog Isusa Krista je u punini vrijednosti uključujući svaku dvosmislenost. Srce je također pozvano pred njega i stavljeno pred odlukom, hoće li staviti Boga na prvo mjesto ili ne.¹⁴¹ Bog kršćana tako nadilazi osjetilni svijet, dok je Bog filozofa samo apstraktni pojam u pozadini. Prema Pascalu, čovjek može spoznati Boga kršćana zbog dostatne milosti koja osvjetljava i uzdiže ljudsku spoznaju, zbog toga čovjek ima mogućnost boljeg življenja kroz Božje djelovanje. S druge strane, Bog filozofa nije u mogućnosti pomoći čovjeku zbog udaljenosti koja vlada između Boga viđenog kao prauzroka i našega svijeta, a to ga čini nepotpunim Bogom.¹⁴² Baš kao što je Augustin bio svjestan ovog stanja u trenutku pronalaska svoje vjere, prosudio je iz ove više razine znanja o mogućnostima niže razine. Tako je i Pascalu iskustvo susreta s Bogom Isusa Krista donijelo stanje duhovnog znanja, također i prosudbu o ograničenosti i ostvarenosti ranijeg znanja. Znanje je baš kao i postojanje konstruirano u razinama.¹⁴³

¹⁴⁰ Usp., K. Radman-Livaja, *Osnove Pascalove filozofske misli*, str. 20.

¹⁴¹ Usp., R. Guardini, *Pascal for Our Time*, str. 135.

¹⁴² Usp., K. Radman-Livaja, *Osnove Pascalove filozofske misli*, str. 20.

¹⁴³ Usp., R. Guardini, *Pascal for Our Time*, str. 114.

8. Ključ Pascalovih misli

Pascal dobro zna kako nije dovoljno to što kršćanstvo daje objašnjenje na naše stanje misterije, na naša pitanja što, odakle, kamo i zašto, koja jesu odgovorena, ali to nije dovoljno da se utvrdi istina ljudskog stanja.¹⁴⁴ Pascal ima duboko nepovjerenje prema umu koji je istovremeno jak i slab, nasilan i neizvjestan, pretenciozan i destruktivan. Moglo bi se reći kako je to nepovjerenje opravdano jer fenomen uma nije autonoman i ne može se razumjeti po sebi, kao što to tvrde racionalizam i idealizam. Um nezasluženo zauzima mjesto onome duhovnom u čovjeku i postoji u suštini u odnosa s nečim, što također ne smijemo nazvati umom, već ono što dolazi od Boga: Duh Sveti, *Pneuma*.(Dah Života)¹⁴⁵ Pascal nam ukazuje na paradoksalnu istinu o nama samima; „Čovjek je sam sebi najčudesniji predmet u prirodi. On ne može pojmiti što je zapravo tijelo, a još manje što je to duh, a ponajmanje pak kako tijelo može biti ujedinjeno s duhom.“¹⁴⁶ Kad Ivan kaže da se bogoslužje odvija u Duhu, to nije isto kada se govori znanosti, intelektualnosti ili objektivnosti. Kada Pavao govori o duhovnom čovjeku, ne misli na razliku uma i tijela, već na ono što dolazi od Boga, što nije ono što proizlazi iz svijeta. Um i tijelo, koji predstavljaju čovjeka sa cijelom svojom znanošću i kulturom, za Pavla je to tijelo. S druge strane cijeli čovjek, tijelo i duša, zajedno sa cijelom kreacijom postaje ono duhovno u ponovnom rođenju od Duha Svetoga, Pascal tumači svoju filozofiju na takav način. Živi Bog Abrahama, Izaka i Jakova, stoga, nije duh u modernom smislu riječi, već Sveti Duhovni, a čovjekov um postoji u odnosu na ovog Boga i pada u tamu zbunjenosti čim se odvoji od tog odnosa.¹⁴⁷ Kao što kaže Pascal: „Izvan njega sve je porok, bijeda, zabluda, tmina, smrt, očaj.“¹⁴⁸ Sada vidimo kako Pascal u svojoj filozofiji produhovljava um s onim najplemenitijim i kako nam pruža novu razinu stvarnosti, teško bi bilo pronaći veću jasnoću, snagu ili žar intelektualnog iskustva kod mislioca. Vidimo kako je ovaj um prenosiv u tjelesnu stvarnost i obrnuto, tijelo nije samo nešto materijalno ili biološko, ali je temeljito određeno umom. U Pascalovoj definiciji je još uvijek prisutan antički i srednjovjekovni koncept čovjeka prema kojemu je um *forma corporis* odnosno i duša i tijelo.¹⁴⁹

Za Pascala vjera mora biti u mogućnosti objasniti ono što je očito o našoj situaciji, uočljiva dualnost ljudske prirode i uočljiva odsutnost Boga u svijetu našeg uobičajenog

¹⁴⁴ Usp., C. M. Natoli, *Fire in the Dark, Essays on Pascal's Pensées and Provinciales*, str. 2.

¹⁴⁵ Usp., R. Guardini, *Pascal for Our Time*, str. 70.

¹⁴⁶ B. Pascal, *Misli*, str. 55. Br. 72.

¹⁴⁷ Usp., R. Guardini, *Pascal for Our Time*, str. 71.

¹⁴⁸ B. Pascal, *Misli*, str. 216. Br. 546.

¹⁴⁹ Usp., R. Guardini, *Pascal for Our Time*, str. 99.

iskustva. Apologija kršćanstva mora ponuditi najcjelovitiji odgovor metafizičkog vida stvarnosti u odnosu na druge filozofije ili religije i pojasniti čovjekovo mjesto u stvarnosti.¹⁵⁰ Stoga je potrebno uvidjeti povijesnost Božje prisutnosti, u povijesti se Bog otkriva i uspostavlja novi poredak ljubavi, milosti. Upravo u tom odnosu čovjeka prema Bogu budi se novi cilj, pogled i stajalište koje pruža sigurnost vjere. Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta priprema ljude za Krista i u sebi nosi Krista što objašnjava Kristovo mjesto u povijesti.¹⁵¹ Bez vjere bi čovjek bio izgubljen u svojim mislima, kako svjedoči Pascal. „Kad razmišljam o kratku trajanju svog života utopljenog u protekloj vječnosti i u onoj što dolazi, i kad gledam malen prostor što ga zauzima i čak što ga vidim, uronjena je u beskonačnu golemost prostora što ga ne poznam i što mene ne pozna, zgrozim se i zapanjim se videći da sam baš ovdje a ne tamo.“¹⁵² Kao vrsni matematičar i fizičar koji je sve svoje talente pretočio u filozofsku misao Pascal upućuje na besmisao svega bez Boga. „Jer nema uopće razloga zašto sam ovdje a ne tamo, zašto baš sada a ne onda. Tko me je tu stavio? Po čijoj naredbi i po čijem rasporedu mi je dosuđeno ovo mjesto i ovaj rok?“¹⁵³ Što je ljudski život bez postavljene svrhe? Možemo li reći čemu živjeti, čemu su nadati, tko će objasniti dubine ljubavi, visine spoznaja do kojih čovjek može doći, ako nema Vrhovnog Dobra, koje su razlike dobra i zla? Tu ljudsku težnju nikada neće zadovoljiti objašnjenje slučajnosti, jer ne pruža nikakav smisao naspram ujedinjenoj spoznaji koju Pascal ukazuje u samoj suštini ljudske srži i biti, odnosno ukazuje na jedinstvo tijela i duše s naglaskom da je duhovno iznad tjelesnog stoga ljudi jedino mogu biti: „Djeca Božja po Duhu“.*(Rim, 8, 14)*

Kršćanstvo se nudi, jer je to jedina religija koja znači kada se stavi uz bok autentičnim potrebama i težnjama čovjeka koji je svjestan svog ograničenja i svojih mogućnosti, taj čovjek koji nadilazi grešnog čovjeka jer on uistinu jest ljudski. Kršćanstvo jedino objašnjava paradoksalnu i dvostruku prirodu čovjeka i svijeta, pruža čovjeku najvišu ljudsku svrhu koja je obećana stvaranjem autentičnih vrijednosti i punine čovjeka u ponovnom sjedinjenju ljudskih suprotnosti. Jedino kršćanstvo u potpunosti dosljedno prepoznaje dvosmislenu i proturječnu prirodu svih stvarnosti i čini tu karakteristiku elementom Božjeg plana za ovu zemlju, jer dvosmislenost pretvara u paradoks. Za ljudski život je važno reći kako vjera u Boga čini da ljudski život prestaje biti avantura u kojoj tražimo smisao, već život postaje nužna i ključna faza na jedinom putu koji čovjeka vodi do univerzalnog dobra i istine.¹⁵⁴

¹⁵⁰ Usp., C. M. Natoli, *Fire in the Dark, Essays on Pascal's Pensées and Provinciales*, str. 97.

¹⁵¹ Usp., R. Guardini, *Pascal for Our Time*, str. 121.

¹⁵² B. Pascal, *Misli*, str. 105. Br. 205.

¹⁵³ Isto, str. 105. Br. 205.

¹⁵⁴ Usp., L. Goldmann, *The Hidden God*, str. 308.

Svaki čovjek u svome životu zasigurno nosi jedinstvenu i neponovljivu priču te je zasigurno jedinstvena osoba, no kao što smo vidjeli određene karakteristike, koje svi ljudi dijele baš kao što svi i živimo u istoj stvarnosti bili mi toga svjesni ili ne. Pascal u sljedećem fragmentu implicira na duhovno zlo koje guši savjest ljudskog srca. „Strašno je vidjeti kako je isto srce istodobno osjetljivo na najneznatnije stvari, a čudnovato neosjetljivo za ono najveće. To je neshvatljiva opčinjenost i nadnaravan drijemež koji ukazuje na vrlo moćnu silu koja ga uzrokuje.“¹⁵⁵ Baš kao što postoji svijetlo koje privlači ljude u svijet probuđenih tako postoji i tama koja odvlači ljude od tog svijeta. „Kako onda moramo cijeniti one koji nam tumače tajni znak i uče nas da upoznamo sakriveni smisao, to više što su njihova načela u toj stvari posve prirodna i jasna! A to je učinio Isus Krist i apostoli.“¹⁵⁶ Pascal u svojoj filozofiji navodi primjer apostola koji su uz Isusa Krista bili sudionici povijesnog razotkrivanja. „Oni su razbili pečat, on je raskinuo veo i otkrio duh. Oni su nam zato pokazali da su strasti čovjeku neprijatelj; da je Otkupitelj duhovan; da je njegovo kraljevstvo duhovno; da su dva dolaska: jedan bijedni, da ponizi ohola čovjeka, drugi slavni, da pridigne ponizna čovjeka; da će Isus Krist biti Bog i čovjek.“¹⁵⁷ Naposljetku rada ćemo protumačiti Pascalov ključni dokaz svoje apologetske filozofije, sam dokaz je baziran na vjerodostojnosti svjedočanstva dvanaestorice apostola u vidu egzistencijalne filozofije čiji ključ leži u pobjedi čovjeka nad smrću.

„Dokaz Krista. – Pretpostavka o apostolima varalicama besmislena je. Slijedimo je opširno. Zamislimo ovu dvanaesticu kako se sastadoše zajedno poslije Kristove smrti, kako snuju plan da kažu kako je uskrsnuo. Oni time napadaju na sve moći. A ljudsko je srce veoma sklono lakomislenosti, promjeni, obećanjima, imetku. Da je i samo jedan od njih došao ma i za najmanje u protivurječje zaveden ovim čarima, ili, još više, zatvorom, mukama i smrću, bilo bi im sve propalo. Razmislimo o tome.“¹⁵⁸

Kada razmislimo malo o Pascalovim riječima možemo uvidjeti kako je jasno da apostoli nisu bili varalice, naime tko bi svjesno branio laž pod cijenu smrti, a da vjeruje kako je laž protivno zapovijedi njihove vjere i time riskira, po vjeri, svoj zagrobni život. Da je samo jedan od njih odustao od svog svjedočanstva ono kolektivno ne bi bilo valjano, apostoli su svjedoci ispunjenih proroštava Starog Zavjeta i čudesa Kristovih. Svojim životom i smrću su ostali dosljedni ovom svjedočanstvu koje je temeljeno na čistom iskustvu. Implicira se kako su čvrsto vjerovali u novu egzistenciju koja slijedi nakon smrti, jer su doživjeli uskrsloga Krista koji je

¹⁵⁵ B. Pascal, *Misli*, str. 100. Br. 194.

¹⁵⁶ Isto, str. 274. Br. 678.

¹⁵⁷ Isto, str. 274. Br. 678.

¹⁵⁸ Isto, str. 326. Br. 801.

pobijedio smrt. Čak i kada bi se jednog dana ustvrdilo sa stopostotnom sigurnošću da je Torinsko platno činjenični dokaz Isusova uskrsnuća,¹⁵⁹ taj dokaz bi samo pojačao vjerodostojnost svjedočanstva dvanaestorice. Po njihovom svjedočanstvu Pascal iznosi svoj najjači dokaz za Isusa Krista kao Boga i po kojemu svaki čovjek ima racionalnu razumsku osnovu za kršćansko vjerovanje, čovjeku se pruža nada za vječni život i time ljudski život dobiva novu egzistencijalnu dimenziju. Ovo je nepokolebljivi dokaz kojega ćemo nazvati *dokaz Krista po životu i svjedočanstvu dvanaestorice*.

¹⁵⁹ Usp., The Editors of Encyclopaedia Britannica, *Shroud of Turin*, <https://www.britannica.com/topic/Shroud-of-Turin> (Pristup: 1.6. 2024)

Zaključak

Sam rad se temeljio na originalnim mislima Blaisea Pascala, pomoću kojih smo uspjeli ući u najdublja htijenja Pascalove volje koja ga je vodila jedino prema Bogu Abrahama, Izaka i Jakova. Pascal koji, vođen velikim žarom svoje vjere, nije u nijednom trenutku izgubio svoju racionalnu stranu, već ju je u potpunosti usmjerio u ono što mu je vjera pokazala kao viši smisao. U njegovoj filozofiji postoje neke dodirne točke s jansenizmom, no ipak se jasno može vidjeti da Pascal nije koristio nikakve okvire koji bi ga ograničili u svojoj filozofiji ljudske egzistencije. Može se primijetiti naglašavanje milosti kao najvažnijeg faktora u životu čovjeka, no jasno se pokazuje i veliki značaj slobodne volje u čovjeka. Od početka je jasno što Pascal vid kao konačnu svrhu čovjeka i u tome smjeru njegova cjelokupna spoznaja i ide. Putem kombinacije tankoćutnog i geometrijskog duha on otvara mjesto za srce u ljudskoj spoznaji, jer prema njemu samostalni čisti um nikada neće biti u mogućnosti postići najveću sferu ljudske spoznaje. Samo kombinacijom čistoga srca i zdravoga razuma možemo prepoznati početnu ljudsku istinu koja je ujedno i konačna. Putem ovog pogleda spoznaje Pascal otvara vrata razlozima srca u egzistencijalnoj filozofiji, odnosno vjeri u Isusa Krista. Kroz ljudsku veličinu i bijedu, ova dva naizgled kontradiktorna ljudska stanja uspijeva objasniti istočni grijeh i palu narav kroz bijedu, našu prijašnju narav kroz veličinu i konačnu pouku koju čovjek Kristovog doba može razumjeti i osjetiti, jer Bog je u mogućnosti sve okrenuti na dobro pa tako i ljudsku bijedu. Čovjek nužno mora biti svjestan svoje bijede da se ne bi uzoholio i zaboravio tko ga je otkupio, tada mu se otvara put preko istog Otkupitelja prema prvotnoj naravi koju možemo ostvariti po vjeri u Isusa Krista. Potrebno se kladiti jer bez oklade čovjek zapravo i ne vjeruje, a onaj koji ne vjeruje možda će biti potaknut Pascalovom okladom da povjeruje. Bog je istovremeno skriven i otkriven, Pascal vrlo jednostavno postavlja tu paradigmu koja je također naizgled kontradiktorna, kao što u većini svojih misli koristi dijalektički put filozofije tako i ovdje jasno ukazuje na Božju pravednost kroz generalno dva različita odnosa prema ljudima. Kada je Bog otkriven ljudsko srce je uistinu otvoreno za Boga i suprotno tome mračno srce ne pušta svjetlo u sebe, stoga Bog poštuje takvu odluku i stoji skriven takvim ljudima. Slično tako stoji stvar sa proroštvima i čudesima u Pascalovoj filozofiji, onima koji su zli ostavlja dovoljno nejasnoću putem proroštava, a drugima je sve naočigled. Posebno mjesto ima židovski narod kojega Pascal vidi kao čuvare njima zapečaćenog kovčega, koji kovčeg nisu mogli otvoriti zbog tvrdoće njihova srca, a ključ je zapravo ljubav Isusa Krista kojega velika većina Židova nije prepoznala kao Mesiju. Isus Krist se ovdje također pojavljuje istovremeno kao skriveni i otkriveni Bog, koji se bori za ljudska srca po kojima ljudi mogu dostići najveću razinu ljudskog

života i odnosa s Bogom. Nadalje, Bog filozofa se pokazuje kao udaljeni Bog, no moramo imati na umu kako Bog filozofa nije kriv za taj epitet bezbojnoga Boga, već Pascal prepoznaje grešku u koracima filozofa koji spoznaju Boga samo kroz geometrijski duh i time bez značajnog uključenja tankočutnog duha nisu u stanju prepoznati Boga Abrahama, Izaka i Jakova. Pascal je posebno kritičan prema takvim filozofima jer prema njemu oni su promašili smisao postojanja koji on nalazi u suodnosu sa Živim Bogom. Bog vjere uključuje Boga filozofa, ali je daleko bliži čovjeku. Kao ključ Pascalove misli kroz dijalektički put ove egzistencijalne filozofije ćemo ukazati na transcendentni nivo na koji nas Pascal dovodi. Um prema njemu nije autonoman već postoji samo u suodnosu sa Svetim Duhovnim jer Bog u svoje tri karakteristike ima tri lica. Kada um želi biti autonoman tada pada u nižu sferu postojanja, odnosno onu tjelesnu, ali kada se pokori Svetome Duhu zbog razloga srca tada i sam um prelazi u sferu čiste duhovnosti, a da ne gubi svoju tjelesnost. Cilj Pascalove filozofije jest kroz kombinaciju tankočutnog i geometrijskog duha postići jedinstven duh u kojem će srce i um biti jedinstveni ili usklađeni i kao takvi biti istovremeno duša i tijelo. Rad zaključujemo Pascalovom mišlju o dvanaestorici i ukazivanjem na njihovo svjedočanstvo, nakon Kristove smrti dvanaestorica su ostala dosljedna svome svjedočanstvu, a da nisu imali nikakvu zemaljsku korist od toga, već samo progone, mučenja i smrt. Kao što smo već ranije utvrdili, da je riječ o laži barem jedan od njih ne bi branio laž do samog kraja, i tada bi cijelo kršćanstvo bilo prezreno još u samom začetku u ionako neprijateljskoj sredini po prve Kršćane. Budući da ne postoji ništa između istine i laži, a ovo nije nepoznanica, zdrav razum nam nalaže zaključak da su dvanaestorica vidjela Uskrsloga Krista Isusa, što je sukladno pismima. Isus Krist je pobijedio fizičku smrt i otvorio vrata dimenziji vječnosti kojoj je čovjek nekad pripadao sa svojom prvotnom naravi, a metafizičke dimenzije, kao što su smrt i život, u prostoru i vremenu može samo Bog pomicati, jer ih je samo Bog kao *Prvi Uzrok* mogao i stvoriti. Logički bi bilo ispuniti svrhu svoje ljudskosti pa biti progonjen, mučen, i osuđen na smrt kao što su dvanaestorica bila, kako bi ostali vjerni imenu ovoga uzvišenoga *Putu*, veličini ove *Istine* i vječnosti otključanoga *Života* kojega su vidjeli i svjedočili pod cijenu zemaljske smrti i vječnoga života, odigrali su okladu na viđeno. Dvanaestorica su ljudi po čijim pismima postoji kršćanstvo koje je postalo samo snagom vjere, učvrstilo se naporima razuma i živi se *Zakonom Ljubavi Vječne*. Dvanaestorica su bili baš kao i drugi nakon njih pokorni dušom i tijelom, srcem i umom pred ovim ispunjenim Zakonom, i već dva tisućljeća daju živote za vjeru u ovaj Zakon, što čini ovaj Pascalov dokaz nosalomljivim. To je Bog Abrahama, Izaka i Jakova, potpuno izjednačen u mislima i grudima Blaisea Pascala o čemu svjedoči njegovo savršeno nezavršeno djelo *Misli* i njegov život nakon obraćenja. Uistinu Blaise Pascal zasigurno spada u neponovljive ljude i originalne mislioce, ali

potrebno je izdvojiti svrhu koju je Pascal prepoznao kao svrhu svoga života, za kojom je cijelim svojim bićem krenuo, i koju je ostvario. Blaise Pascal je pripadao, pripada i pripadat će među *Velike Kršćane*.

Literatura

Pascal Blaise, *Misli*, Zora, Zagreb, 1969.

Guardini Romano, *Pascal for Our Time*, Herder and Herder, New York, 1966.

Goldmann Lucien, *The Hidden God*, Routledge, New York, 2013.

M. Natoli Charles, *Fire in the Dark, Essays on Pascal's Pensées and Provinciales*, University of Rochester Press, Rochester, New York, 2005.

Jordan Jeff, *Pascal's Wager, Pragmatic Argument and Belief in God*, Oxford University press, New York, 2006.

Radman-Livaja Kristina, *Osnove Pascalove filozofske misli*, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2022.

Jeruzalemska Biblija, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2020.

Clark Desmond, Stanford Encyclopedia of Philosophy, *Pascal and Human Existence*
<https://plato.stanford.edu/entries/pascal/#PasHumExi> (Pristup: 1.4.2024.)

Clark Desmond, Stanford Encyclopedia of Philosophy, *Blaise Pascal*,
<https://plato.stanford.edu/entries/pascal/> (pristup: 1.4. 2024.)

Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Pascal Blaise*,
<https://www.enciklopedija.hr/clanak/pascal-blaise> (Pristup: 17.3. 2024.)

Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Jansenizam*,
<https://www.enciklopedija.hr/clanak/jansenizam> (Pristup: 17.3. 2024.)

Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Logos*,
<https://www.enciklopedija.hr/clanak/logos> (Pristup: 1.7. 2024.)

The Editors of Encyclopaedia Britannica, *Shroud of Turin*,
<https://www.britannica.com/topic/Shroud-of-Turin> (Pristup: 1.6. 2024.)

The Editors of Encyclopaedia Britannica, *Jansenism*,
<https://www.britannica.com/topic/Jansenism> (Pristup: 7.3. 2024.)

The Editors of Encyclopaedia Britannica, *Pascal Wager*,
<https://www.britannica.com/topic/Pascals-wager> (Pristup: 7.3. 2024.)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja ISTOK ĐORĐEVIĆ, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce POVIJESTI I FILOZOFIJE, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 24. rujna 2024.

Potpis

Istok Đ

**Izjava o pohrani i objavi ocjenskog rada
(završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - podcrtajte odgovarajuće)**

Student/ica: ISTOK ĐORĐEVIĆ

Naslov rada: "BOG ABRAHAMA, IZAKA I JAKOVA U MISLIMA
BLAISEA PASCALA"

Znanstveno područje i polje: HUMANISTIČKE ZNANOSTI, FILOZOFIJA

Vrsta rada: ZAVRŠNI RAD

Mentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
prof. dr. sc. Hrvoje Relja

Komentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

doc. dr. sc. Ljudevit Humček

prof. dr. sc. Tomislav Kokić

prof. dr. sc. Hrvoje Relja

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog ocjenskog rada (završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada.

Kao autor izjavljujem da se slažem da se moj ocjenski rad, bez naknade, trajno javno objavi u otvorenom pristupu u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN br. 119/22).

Split, 24. rujna 2024.

Potpis studenta/studentice: Istok Đ

Napomena:

U slučaju potrebe ograničavanja pristupa ocjenskom radu sukladno odredbama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (111/21), podnosi se obrazloženi zahtjev dekanici Filozofskog fakulteta u Splitu.